

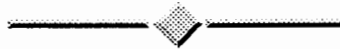
הערה

גיליון זה הוא השלישי בשנת 2002. מספרו 4 ובכך אנו משלימים את כרך 16 בשנת 2002 כדי שנוכל להתחיל בכרך 17 את מיספור הגיליונות לפי השנה האזרחית. הגיליונות יופיעו כמו עד עכשיו, בחודשים פברואר, יוני ואוקטובר. המאמרים בשרשרת הדורות הפעם, חלקם סיפורי משפחה וחלקם מאמרים כלליים בנושאים שונים. שלושה מתוך אלה האחרונים הם מאמרים המציגים לפנינו כלים היכולים לעזור במחקר הגניאלוגי. מרים אביעזר מסבירה לנו מהי הדרך המתאימה לראיין ניצולי שואה. גראה שנושא השואה אינו מרפה מאיתנו, אם כי הניצולים עצמם מתמעטים והולכים, מטבע הדברים. ישראל פיקהולץ, שבמסגרת מחקרו עליו להתחקות "אחרי אנשים בעלי אותו שם פרטי" מציג את השיטה שהוא פיתח כדי להתגבר על בעיות שמתעוררות. יהודה קלוזנר פותח בסידרת רשימות קצרות ובהן עצות בנוגע לרישום נתונים גניאלוגיים.

כלי עזר מסוג אחר מוצגים בשלושה מאמרים. מאמרו של שלום צבר מראה לנו איך ניתן לדלות נתונים גניאלוגיים מכתובות. מאמר זה מבוסס על הרצאה שנתן פרופסור צבר בסניף הירושלמי של החברה. יוסף קובו מתאר את בית הקברות היהודי בשומן, בולגריה, כמקור למחקר גניאלוגי. השמות בכתובה בצד אחד, השמות על המצבות בצד שני, ובאמצע, לאורך הדרך, שוב שמות: אדולפו קוזניצקי כותב על השמות היהודיים באיטליה ומה אפשר ללמוד מהם. וכמו תמיד, מקום חשוב בגיליון תופסים המאמרים העוסקים במשפחה ממש. במאמר מפורט ומרגש, מספר בזיל סנדלר איך הגיע לפיתרון תעלומה משפחתית, ממצב של חוסר ידיעה מוחלט עד למציאת בני משפחה חדשים ויצירת קשרים חמים איתם. אדוארד גלס מציג את מחקרן במשפחת אמו, ואנו מצפים בגיליון הבא למאמר מקביל בחקר משפחת אביו. חברנו ג'ו איזקס כותב על הפיתרון של מעין "תעלומה בלשית" בקשר לשמו של אחד מבני המשפחה. וברשימה קצרה נוספת, בנימה קצת יותר קלילה, מתאר ג'ו איזקס את קשרי אבותיו באנגליה עם הסופר הידוע צ'רלס דיקנס. ואחרון אחרון: אלן סטפק מתארת מסע מעניין ומאלף בליטא, בהשוואה למסע דומה שערכה בשנה שעברה בבלרוס. המדור על ספרים והמדור המכיל סיכומי מאמרים מתפרסמים כרגיל.

עד שגיליון זה של שרשרת הדורות יגיע לידי הקוראים, כבר נהיה בתוך שנת תשס"ג. בשם חברי המערכת ובשמי אני מבקשת לברך את קוראינו ואת כל עם ישראל בשנה טובה, שנה של עניין ושל נחת, שנה שבה הברכה תלווה אותנו בכול. וגם הברכה המסורתית: לשנה טובה תיכתבו ותיחתמו לאלתר לחיים!

יוכבד קלוזנר

משולחנה של חנה פורמן יו"ר החברה הגניאלוגית הישראלית

גיליון ט"ז מס' 4 המופיע לאחר החגים הוא תוצאה ישירה ממעבר החברה הגניאלוגית לפעילות כספית על-פי השנה האזרחית (ינואר-דצמבר). השנה, האריכו החגים את חופשת הקיץ ושנת הפעילות תשס"ג מתחילה, כמו מרבית העשייה במדינת ישראל "אחרי החגים".

גולת הכותרת לשנת תשס"ב מתחלקת בין הפן המעשי – פתיחת סניף חדש של החברה בבית שמש ומעבר סניף ירושלים והספרייה לביתם החדש, לבין הפן הענייני – ההחלטה לקיים את הכנס הבינלאומי ה-24 לגניאלוגיה יהודית בשנת 2004 בירושלים.

ספריית החברה עוברת ארגון מחדש, מיון וקטלוג בעזרת תוכנת מחשב. הקטלוג יועמד לרשות חברים ומתעניינים אחרים באתר האינטרנט של החברה, ועותק מודפס יועבר לכל סניף. אני מבקשת להודות למנהלת הספרייה, הרייט קסו, על המאמץ הבלתי נלאה, וההשקעה בזמן ובמחשבה בארגון מחדש של הספרייה.

הכנס הבינלאומי 2004 בירושלים: לאור ההחלטה על קיום הכנס, החלו ההכנות הנדרשות. הזמן העומד לרשותנו, כמעט שנתיים, הוא קצר והמלאכה, כידוע, מרובה. מספר פרויקטים כבר החלו להתבצע על-ידי חברים שהתנדבו לעניין. תודתי שלוחה אליהם. ככל שיתקרב מועד הכנס יידרשו מתנדבים נוספים. חברים המעוניינים לעזור כבר עכשיו, נא לכתוב אל מטילדה טג'ר tagger@actcom.co.il או אלי ehfurman@netvision.net.il דו"ח על התקדמות ההכנות לקראת הכנס יימסר במסגרת האסיפה הכללית השנתית של החברה.

הקיץ יצאו לאור שלושה ספרים חדשים שנכתבו על-ידי שלושה מחברינו.

מלודי אמסל. בין גליציה להונגריה: יהודי סטרופקוב *Between Galicia and Hungary: The Jews of Stropkov*

פרטים על הספר תמצאו בכתובת <http://www.avotaynu.com/books/stropkov.htm>

רזו לדר כדן ושואל איסרוף (Saul Issroff) השואה בליטא 1941-1945: ספר זיכרון

The Holocaust in Lithuania 1941-1945: A Book of Remembrance

פרטים על הספר תמצאו בכתובות: <http://www.jewishgenmall.org/newproduct.asp>, www.israbooks.com

יוסף קיבו. **יהודי רוסצ'וק, בולגריה, בין מזרח למערב.**

ברכת יישר כח למלודי, לרוז וליוסף על המאמץ העצום שהשקיעו בשיחזור ההיסטוריה של המקומות בהם נמצאו שורשיהם.

כרגיל, הבקשה הקבועה – אנא הודיעו בהקדם על כל שינוי בכתובת, דואר אלקטרוני, מספר טלפון. אל תהססו להפנות אלי את הערותיכם והארותיכם בכל עניין שנראה לכם.

כולנו מקווים שבשנת תשס"ג הבאה עלינו לטובה, נמשיך ונפתח את פעילותנו לטובת כלל החברים. שנה טובה ומבורכת!

הקשר שלי עם צ'רלס דיקנס *

יוסף (ג'ו) איזקס

מתורגם מאנגלית

הלידה שלו מצוין שאביו, צ'ארלס, נפטר בשנה שעברה, כאשר חיפשי בארכיון היהודי-אנגלי באוניברסיטת Southampton מצאתי פרטים על צאצאיו של פרדריק דיוויס (Frederick Davis) בנם של צ'ארלס דיוויס ובטסי האריס (Betsy Harris). נאמר שם כי בתו של פרדריק, אליזבת בל (Elizabeth Belle) נישאה לבן (Benn), הבן השלישי של James Phineas Davis שהתגורר בבית טאוויסטוק (Tavistock House). הוא היה בעלה של גב' אלייזה דיוויס. כעת היה עלי לגלות אם ה"צ'ארלס" השני היה רב-רב-סבא שלי. מאז מצאתי את המצבה של צ'ארלס, את תעודת הפטירה שלו ותעודת הניחול של אחוזתו, והתברר מכל אלה ששני ה"צ'ארלס"ים היו אחד.

אלייזה דיוויס היתה אסירת תודה לדיקנס על כך שבתור "פיצויו" על התיאור השלילי של פייגין בספרו, הוא תיאר את הדמות החיובית של רייה, וכביטוי לתודתה היא הגישה לו תנ"ך בעברית ובאנגלית, עם ההקדשה: "מוגש לצ'ארלס דיקנס, בתודה ובהערכה על כך שהוא ביטא את התכונה הנעלה ביותר שיכולה להיות לאדם – המוכנות שלו לפצות על פגיעה בזולת ברגע שהוא נעשה מודע לה." בדברי תודתו ב-16 בנובמבר 1864 כתב דיקנס כי הוא מקווה שרק רגשות של רצון טוב וידידות שוררים ביני ובין העם היהודי.

* המאמר הופיע לראשונה בכתב העת *שמות*, כתב העת של החברה הגניאלוגית היהודית של בריטניה הגדולה, כרך 9 מס' 1 (מרס 2001), והוא מופיע כאן באישור העורך.

ביבליוגרפיה

ר' בנוסח האנגלי של מאמר זה.

ג'ו איזקס נולד בסלו (Slough) אנגליה והוא מתגורר בנתניה מאז 1975. הוא עבד כל חייו במסחר רהיטים. הוא דור רביעי יליד אנגליה, הן מצד אביו והן מצד אמו, ואחדים מאבותיו הקדומים יותר גם הם נולדו באנגליה. זה הרבה שנים שהוא חוקר את תולדות משפחתו. הוא יושב ראש סניף נתניה של החברה הגניאלוגית הישראלית, והוא חבר בחברה הגניאלוגית היהודית של בריטניה הגדולה וקבוצת הדיון האנגלית-יהודית שבמסגרתה (Anglo-Jewish SIG).

בצעירותי, היתה סבתי, אליזבת רוזה איזקס למשפחת קויניון (Elizabeth Rosa Isaacs, nee Quinion), מספרת לי על אביה, שמואל (Samuel) קויניון, שכאשר היה ילד צעיר היה אביו, גם הוא סמואל קויניון, לוקח אותו לבקר אצל צ'רלס דיקנס, בביתו על גדת נהר התמוזה. הנהר היה קפוא כולו ועל הקרח היו צולים פר שלם. בספר *דיוויז קופרפלד* קרא דיקנס לאחת הדמויות על שם רב-רב-סבי: זהו "מר קויניון" שבספר, הפקיד של מרדסטון וגרימבי (Murdstone and Grimby).

לפני מספר שנים, כאשר חקדתי את השם האריס (Harris) מצאתי בן דוד רביעי, יונתן האריס. הצלחתי לעזוב זה את זה על קרובי משפחתנו משני הצדדים, ומצאתי שני קטעים מהעיתון *Jewish Chronicle* על רב-רב-סבי, מאיר (Myer) האריס. קטעים אלה סיפקו לי שני קשרים נוספים עם צ'רלס דיקנס.

רב-רב-סבא שלי, רבקה (Rebecca) האריס לבית בראהם (Braham) היתה אחיינית של ג'ון בראהם, הטנור המפורסם שהתחיל את הקריירה המוזיקלית שלו כעור מקהלה ב"בית הכנסת הגדול" (The Great Synagogue) ומשם המשיך בקריירה של זמר, מלחין ומפיק. היצירה המפורסמת שלו היתה "מותו של גלסון" והוא שר אותה כמעט בכל הופעותיו. הוא בנה את תיאטרון סט. ג'יימס המפורסם (St. James's Theatre) ושם הוא הפיק את האופרטה *The Village Coquettes*. הלברית נכתבה על-ידי דיקנס, ועם רדת המסך הודו שניהם ביחד לקהל המריע, ב-25 בספטמבר 1836.

רבקה, הבת הבכירה של הרב-רב-סבים שלי, מאיר ורבקה האריס, נישאה לדוד האריס שעסק במסחר בברול ב"כיכר הנפחים" (Smith Square). בספר *Oyr Mutual Friend* של דיקנס יש תיאור של מקום העבודה שלו.

עתה מצאתי קשר רביעי. בספריית בית הכנסת שלי נתקלתי בספר בשם "Anglo-Jewish Letters" (מכתבים אנגליים-יהודיים) מאת ססיל רוט, ובו מביא רוט ארבעה מכתבים בין גב' אלייזה (Eliza) דיוויס ובין צ'רלס דיקנס.

שם סבתי מצד אמי היה דיוויס. הצלחתי להתחקות אחר משפחת דיוויס ארבעה דורות לאחור, אך לא מצאתי את אלייזה. רב-רב-סבי היה צ'ארלס דיוויס, אלמן, שנשא לאשה את שרה בנגמין ב-2 ביוני 1841. רב-סבי, אייזק (Isaac), נולד ב-14 ביוני 1842, ובתעודת

כיצד לראיין ניצולי שואה *

מרים אביעזר-שטיינר

כיבוש, אם המקום סופח למדינה אחרת, אם היה קרוב לגבול, קרוב לים או להרים. הטופוגרפיה היא חשובה להבנת הסיפור, ובמיוחד כאשר מדובר על בריחה או על הצטרפות לפרטיזנים. לפעמים המראיין אומר "פחדתי מ-A.K. (Armia Krajowa)" והמראיין צריך לדעת למה. או שיאמר "קיבלנו עזרה מ-DELASEM או מ-OSE או מ-JOINT" וחשוב שהמראיין יידע להוסיף את השם המלא של הארגון.

לעתים מדובר במחנות שהם לאו דווקא אושוויץ, טרבלינקה, מיידנק, אלא למשל גוסן (Gusen). כאשר המראיין יודע שהיו קיימים Gusen 1 ו-Gusen 2, שהיו תת-מחנות של מאוטהאוזן (Mauthausen), הוא רוכש בזה את אמונו של המראיין.

לעתים קרובות הניצול אינו זוכר תאריכים, ואז, במהלך הראיון הוא פונה למראיין בשאלה: "באיזה שנה הייתה המערכת על סטלינגרד?" והמראיין צריך להשיב: "1942", או כניעת איטליה (בספטמבר 1943), ועדת וונזה (בינואר 1942), ליל הבדולח, האנשלוס וכדומה. המראיין מתייחס מלכתחילה למראיין כבקי בענייני השואה, ואם תשובתו לא יהיו מספקות הוא עלול לאבד את אמונו של המראיין.

היכרות עם המפה הגיאוגרפית עוזרת בהבנת מהלך הסיפור, במיוחד כאשר מדובר בניצול שנדד ממקום למקום. כי אם הניצול אומר "עברנו את הבוג" והמראיין אינו יודע שהכוונה היא לנהר, הוא עלול להעיר "היה קשה לטפס, לא?" (כי חשב שהמדובר בהר), הערה כזו מערערת את אמונו של המראיין במראיין.

הזמן הקצר לפני הראיון מנוצל, כהמשך לשיחה הטלפונית המוקדמת, להשלמת שאלות ולהתרשמות פנים אל פנים.

הגישה ואופן הראיון השתנו במשך הזמן. הראיונות הראשונים היו קצרים, וכללו שאלות מאין באת, מה חווית וכו'. היום מבקשים מהניצול לספר בהרחבה גם על הבית, הקהילה, על חיי היהודים בעיירה לפני המלחמה, על יחס האוכלוסייה הלא-יהודית ועל תדמית היהודים בעיירה, וגם מרחיבים יותר מאשר קודם בנוגע לבואו של הניצול לארץ ישראל, הקליטה, יחס החברה הישראלית והצעדים הראשונים בארץ. את תקופת השואה מנסים להקיף מאספקטים שונים, ומודגש המבט האישי והרגשי על חיי היומיום בגטו, במחנות ובמסתור, מציאת פתרונות פשוטים לבעיות קשות כגון: איך להתחמם בקור של מינוס 20 מעלות כאשר לובשים רק חולצה דקה, מה גועלים

מוסד "יד ושם", רשות הזיכרון לשואה ולגבורה, הוקם בשנת 1953, והמדור לגביית עדויות היה המדור הראשון שפעל בו. העדויות נגבו בהתחלה בבית ווהלין בגבעתיים והמהלך הראשונה הייתה הסופרת רחל אירבון, מעובדי ארכיון רינגלבלום בגטו ורשה. בהדרגה הועבר המדור להר הזיכרון בירושלים.

אחד התפקידים החשובים של יד ושם, המתעד ואוסף עדויות על תקופת השואה, הוא תיעוד בעל-פה (Oral Testimony) מפי הניצולים שהיו שם. "אירועים רבים וחשובים שקרו בשואה לא תוארו בשום מסמך רשמי, לכן העדויות הן המקור הבלעדי לתיאורם", אמר מר קרקובסקי, מנהלו הקודם של הארכיון.

למראיינים לא נכתבו הוראות מיוחדות, אבל הודגש בפניהם שעליהם לדייק בעובדות ההיסטוריות ובאיות השמות הגיאוגרפיים ולכתוב בלועזית את שמות המחנות, האישים ותפקידיהם. הוראה זו דורשת מהמראיין ידע כללי על תקופת מלחמת העולם השנייה ועל השואה, וכן התמצאות בהיסטוריה ובגיאוגרפיה של ארצות אירופה וצפון אפריקה.

אחרי שמתקבל טופס שבו צוינו הנתונים האישיים של הניצול והמקומות שהוא שהה בהם, מתקיימת איתו שיחה מקדימה, לפני מועד הראיון עצמו. מסבירים למראיין את תהליך הראיון: המראיין מתבקש לספר על רקע משפחתו המורחבת, על התקופה שלפני המלחמה, על הסביבה שבה הוא גדל, על יחס האוכלוסייה הלא-יהודית, על השתתפותו בחיי הקהילה ובמוסדות וארגונים ועל תקופת המלחמה, לפי סדר כרונולוגי.

שיחה מקדימה זו היא גם שיחת היכרות חשובה לשני הצדדים. המראיין לומד להכיר את תכונותיו של המראיין, את יכולת ההתבטאות שלו, השכלתו, ידיעת העברית, שטף הדיבור, רקע תרבותי ויהודי (דתי, חילוני).

חשוב גם לשדר למראיין יחס ידידותי, אמפטיה והרגשה שהמראיין מכיר את נסיבות השואה שעבר המראיין. את זאת אפשר להפגין בהערות תוך כדי שיחה, המושמעות כבדרך אגב. אם למשל הניצול הוא יליד דלפט (Delft) בהולנד מוסיפים: "אה, הכחול", או אם הוא מבודויצה (Budejvice) מוסיפים: "בירה באדווייזר". אם הוא מפלונסק (Plonsk) אפשר להזכיר את בן-גוריון, אם הוא מוודוביץ' (Wadowice) מוסיפים: "כמו האפיפיור"...

בכך רוכשים את אהדתו. השאלון שהניצול רשם בו את המקומות שבהם היה, מאפשר למראיין להתכונן. כשמעיפים מבט על המפה אפשר לגלות באיזה חלק של אירופה חי הניצול בפרוץ המלחמה, תחת איזה

בצעדת המוות, איך מתמודדים עם פחד או עם מצבים שנקלעים אליהם ודורשים תגובה מיידית, לעתים גורלית, איך מסתדר ילד שנשאר לבד. נשאלות שאלות על כוח עמידה מול המוות, על יצר ההישרדות, מה גותן כוח לשרוד ולשמור על שפיות, על הכאב הבלתי פוסק על אובדן ילד או הורים בעיצומה של המלחמה...

איך מביאים אדם, אשר עבר את כל זה, ומעמידים אותו מול המצלמות ומול איש זר, ומבקשים ממנו לחשוף ולספר על אירועים שהוא מנסה לשכוח, שסגר אותם בלבד? כאשר פונים לניצול, התגובה הראשונה שלו היא בדרך כלל "את מי זה מעניין?", "הכל כבר סופר", "הילדים לא רוצים לשמוע", ולמראיין יש הרגשה שהוא חודר לפרטיות של הניצול, שם מלח על פצעיו ודורש ממנו יותר מדי.

אבל, כמה שזה נשמע בלתי אפשרי, לעתים קרובות לא צריך שכנוע רב כשאומרים להם: "מה שישאר אחריכם זה הסיפור", "מי שנשאר בחיים נשאר כדי לספר", "הסיפור שלכם הוא גל-עד ליקיריכם שניספו", "הסיפור שלכם הוא עדות חיה שתשכון בארכיון יד ושם לשימוש לצורכי מחקר וחינוך". לפעמים קשה לאתר ניצולים והדרך המוצלחת ביותר היא דרך הנכדים. כאשר הנכד הוא היוזם ובעצמו מביא את סבתא או סבא ל"יד ושם" אי אפשר לסרב לו, והעדות, בסופו של דבר, מיועדת להם, לנכדים.

* המאמר מבוסס על הרצאה שנתנה המחברת בסניף תל-אביב של החברה הגניאלוגית הישראלית, ב-17 בדצמבר 2001.

בסוף ההרצאה הביאה גב' אביעזר כמה דוגמות של עדויות, דוגמות לטכניקה בשימוש בחומר עזר, מה קורה בהמשך עם העדות המוקלטת ועוד. להלן שתי דוגמות של דיווח על עדויות:

1. תאור תיק/תעודה. העד הוא יליד פירוס (Piroto) סרביה, 1920.

תאור פיוטי של חיי קהילה יהודית ספרדית בעיירה פירוס בדרום סרביה; מעבר המשפחה לבלגראד; לימודים, הצטרפות לשומר הצעיר; פרטים על התנועות הציוניות ותדמיתן; פרוץ המלחמה, חקיקה אנטי-יהודית; ניסיון בריחה שנכשל ובריחת המשפחה לקרובי משפחה בבלגריה; יחס האוכלוסיה המקומית ופרטים על יהודים אחרים; ב-12.3.1943 לקיחת כל היהודים למקום איסוף ומשם בקרונות בקר לכיוון בולגריה. תיאור הדרך; דאגה, אי-ודאות לגבי היעד, החלטה לברוח; פרידה שקטה וקשה מההורים; קפיצה מן הדרכת בזמן הנסיעה והגעה ברגל לעיר לום, בולגריה (Lom), כאשר הרכבת ממשיכה לטרבלינקה. יהודי בולגרי שהוא פוגש בעיר לא רק שאינו מושיט עזרה, אך אפילו מיעץ לו לחזור לרכבת. המשך לתחנת רכבת ובזכות המעיל מעור שלובש (דומה לבלש) מגיע בלי בעיות מיוחדות לסופיה אל דודה. מפגש עם ארוסתו ומשפחתה; סיפור הצלתם ע"י סרבים. המשך הדרך עם משפחת ארוסתו; מעבר לאלבניה, שם היו תחת שליטה איטלקית ב-Confino Libero; בספטמבר 1943 עם בואם של הגרמנים בדיחה לאיטליה בעזרת אירגון בריחה יהודי מבולגריה וב-1945 מאיטליה דרך אלכסנדריה לארץ ישראל. החיים בארץ. התייחסות לבריחתו מהרכבת וגורל בני משפחתו הענפה, שנספו בטרבלינקה.

מקומות: יוגוסלביה, בולגריה, אלבניה, איטליה, מצרים, פירוס, בלגרד, לום, סופיה, אלכסנדריה, טרבלינקה. מונחים/ארגונים: השומר-הצעיר, יחס האוכלוסיה הסרבית, רכבות הגירוש, בריחה מהרכבת.

2. תאור תיק/תעודה. העדה היא ילידת זגרב, קרואטיה (יוגוסלביה), 1929.

תאור החיים עד פרוץ המלחמה; חינוך ציוני בבית, בגן הילדים ובבית הספר היהודי. פרוץ המלחמה באפריל 1941; מאמצי אמה להציל את הבת; רישומה ל-Kindertransport ובאותו זמן חיפוש אנשים שיסכימו להבריח אותה מעבר לגבול. העברת העדה אל דוד לאיטליה באמצעות אשה מטרייסט (Trieste) ותמורת תשלום רב (מכתב מרגש של אמא אל הדוד מצורף). החיים באיטליה ברוביגו (Rovigo) במעמד של אסירי מלחמה אורחיים והדגשת היחס הידידותי והחם של האיטלקים; אחרי הכניעה של צבא איטליה בספטמבר 1943 בריחה לפדובה (Padova), שם הסתתרה עם עוד שתי משפחות; מפגש עם החיילים מארץ ישראל ומעבר למקום איסוף לפליטים בחסות ה"ג'וינט"; משם לכפר ע"י רומא וב-1946 עלייה ארצה. המפגש עם האב שהגיע ארצה לקיבוץ מרחביה; הכאב על אבדן האם.

מקומות: יוגוסלביה, איטליה, זגרב, רוביגו, פדובה, טארנטו, רומא, מרחביה.

מונחים/ארגונים: פליטים בזמן המלחמה; ילדים; חיילים בארץ ישראל; יחס האוכלוסיה האיטלקית; מחבוא; עלייה; Kindertransport.

בטרנס צריך גם: סוג הקלטת (אודיו או וידאו) השפה, שם המראיין, הסיווג, תאריך ומקום הראיון, משך הראיון, מסמכים מזויימים. בגלל צנעת הפרט השמטנו את שמות העדים.

היא חיברה את הספר "החייל בעל כפתורי הזהב", על חוויות ילדים בשואה, שיצא גם במהדורה אנגלית.

מרים שטיינר-אביעזר חוקרת את שואת יוגוסלביה ומראיינת ניצולי שואה מטעם יד ושם משנת 1983.

משפחת אמי

אדוארד ג'לס

מתורגם מאנגלית

יום 18 במרס 2000 היה ציון מאה שנים להולדת אמי. החלטתי לכתוב מאמר אודותיה, אבל לא היה לי מספיק מידע על הרקע של משפחתי. עד היום אני ממשיך לגלות דברים רבים על משפחתי ועל אבותיי. מה שהיה בתחילה רשימה ביוגרפית קצרה הפך למחקר גביאלוגי נרחב. הוריי השתייכו לדור של יהודים וינאים מתבוללים, שייחסו להשתתפותם בתרבות בת זמנם חשיבות רבה יותר מאשר לחקר משפחתם. את השורשים שלי היה עליי למצוא במידה רבה בכוחות עצמי.

אמי רגינה גריפל (Regina Griffel, 1900-1954) היתה בתו של דוד מנדל גריפל מנדבורנה (Nadvornaya) וחוה ואהל מטארנוב'ז (Tarnobrzeg). היה לה אח מבוגר יותר, זיגמונט (1897-1951), ואח צעיר יותר אדוארד (1904-1959).

הנושא העיקרי של מאמרי הוא המתודולוגיה של מציאת הקשרים במשפחת אמי, אך אבקש להציג קודם כמה מאישי המפתח של הסיפור שלי.

אליעזר גריפל, האב של שבט נדבורנה, היה ידוע כ"זיידה" (Zeida), כלומר סבא. הוא היה הראש של הקהילה היהודית ולמעשה שלט בחיי הקהילה מבחינה דתית, פוליטית וכלכלית. נאמנותו הדתית היתה לרבי מאוטיניה (Otynya).

בני גריפל היו שבט גדול ששגשג והתפתח במאה ה-19 בגליציה, תחת השלטון האוסטרי. המשפחה מנדבורנה טענה שמוצאה מדוד הלוי סגל, רב ראשי בלבוב במאה ה-17. רב-סבא שלי אליעזר גריפל (1850-1918) בנה אימפריה מסחרית על בסיס של בארות נפט ומינסרות. הפעילות המסחרית שלו התפשטה הרבה מעבר לעיר הולדתו. רבים מבני המשפחה עבדו במפעלים שלו.

סבא (זיידה) גריפל היה פטרנליסט שמרני בעומק נפשו, פילנתרופ ואיש עסקים מצוין. סיפרו שהוא הגיע למערכת יחסים טובים עם הקיסר, בביקוריו של זה במחוזות ממלכתו. הם היו משוחחים על סוסים. דוד מנדל ויצחק חיים גריפל המשיכו את דרכו בעסק המשפחתי, וייצגו את הקהילה היהודית האורתודוקסית בענייני המקום. בניו של יצחק חיים ושל כמה מהאחים נשארו בתוך המחנה החסידי, לעומתם נחשפו בניו של דוד מנדל להשכלה ולתרבות היונאית כבר בגיל צעיר.

בני גריפל היו שבט גדול ששגשג והתפתח במאה ה-19 בגליציה, תחת השלטון האוסטרי. המשפחה מנדבורנה טענה שמוצאה מדוד הלוי סגל, רב ראשי בלבוב במאה ה-17. רב-סבא שלי אליעזר גריפל (1850-1918) בנה אימפריה מסחרית על בסיס של בארות נפט ומינסרות. הפעילות המסחרית שלו התפשטה הרבה מעבר לעיר הולדתו. רבים מבני המשפחה עבדו במפעלים שלו.

אביה ואמה של חוה ואהל, רב-סבא ורב-סבתא שלי שלום ואהל (Shulim Wahl) ושרה סאפיר (Sarah Safier) היו בעלי רקע יהודי מסורתי ומשפחותיהם היו גם הן משפחות אמידות מאוד. ברישומי העיר מופיע עיסוקו של שלום כ"קפיטליסט".

אליעזר נשא לאשה את שרה מאטל (Sarah Matel, 1940-), בת יצחק חיים חיות (Chayes) מקולומיאה (Kolomyia). מוצא המשפחה מענף משפחת חיות בברודי (Brody).

הדודים שלי זיגמונט ואדוארד גריפל הצליחו בעסקי העצים בלבוב ובעסקי יבוא-יצוא בורשה. הם ביקרו אצלנו בוינה לעתים קרובות, והם עשו עלי רושם רב. אדוארד, במיוחד, ביקר בכל העולם, ונדמה כי השקפת העולם הקוסמופוליטית שלו הקדימה את זמנה. בני הדודים שלי אריק גריפל מושינגטון, ארה"ב, ודוד גריפל מבוסטון הם, בהתאמה, בניהם של זיגמונט ואדוארד. הראשון פיתח קריירה מכובדת בשרות החוץ של ארצות הברית והשני הקים חברת תוכנה מצליחה.

במשך מאות בשנים יצאו ממשפחה זו רבנים דגולים שפעלו בפולין וגם באיטליה. צבי פריץ חיות (1876-1927), רב ראשי של וינה, היה בן דוד רחוק. לאליעזר ושרה גריפל היו עשרה ילדים, ביניהם דוד מנדל (סבי), יצחק חיים, וזיסל, ששמותיהם מופיעים בטבלה המצורפת. ליצחק חיים היו הרבה ילדים, וגם אחרים מבני גריפל היו פוריים למדי, כך שגם אחרי שתי מלחמות עולם והשוואה צאצאיהם הם רבים ולא כולם מזכרים במאמר זה או נרשמו בטבלה.

לאמי היתה סידרה מעניינת של בני דודים ראשונים. מצד אמה היה דר' אברהם לאו (Dr. Abraham Low, 1891-1954), אחד מילדיה של רב-דודתי בלומה ואהל (1864-1903), שהפך לימים לפסיכיאטר ידוע בשיקאגו והיה חלוץ בשטח הטיפול המודרני בבריאות הנפש. ספרו *Mental Health through Will Training* עדיין נמכר אחרי יובל שנים. בתו מארילין (Marilyn Low Schmitt) היא פרופסור לתולדות האמנות ועבדה במוזיאון גטי (Getty Museum). היא ואחותה פיליס (Phyllis) קשורות למוסד הנושא את שם אביהן.

בני משפחת ואהל מטארנוב'ז טוענים שהם צאצאים של שאול ואהל קצנעלנבוגן ושל רבני פדואה וונציה מהמאה ה-16. חוה ואהל (1877-1941) היתה אחת משבעה אחים ואחיות. את צאצאי האחיות ואהל ניתן לראות בטבלה.

סבי וסבתי עברו מנדבורנה לסטניסלאו (= Stanislau Ivano Frankovsk) כאשר אמי היתה צעירה מאוד. כאשר פרצה מלחמת העולם הראשונה, הם חיפשו מקלט בוינה, ובשנת 1921 נישאה בתם רגינה לדוד ג'לס

לרב-דודתי רחל ואהל (1879-1965) היו שני ילדים מנשואיה עם אברהם טאובה (Abraham Taube, 1873-1906): רגה (Rega) שהתגוררה בריו זה וזניו (ברזיל) וזיגה (Zyga) שבתו היה בלוס אנג'לס.

ילדיהם הם בני הדודים שלי ויולה זקס (Viola Sachs), פרופסור לספרות אמריקנית באוניברסיטה של פריס וטדיאוס טאובה (Thaddeus Taube), איש עסקים בקליפורניה שהפך לפילנטרופ ידוע. רחל ואהל נישאה בשנית, לחיים שמעון אורנשטיין (Chaim Simon Ohrenstein, 1888-1910), שהיתה לרוזנת טריפקוביץ (Countess Tripovich), מהדמויות הבולטות ב"חברת השעשועים" (café society) של רומא בשנות החמישים.

לא יכול להיות ניגוד יותר גדול בין בת דודתה של אמי, אשת החברה לוצ'יה אורנשטיין, ובן דר' יעקב גריפל (1900-1962), האיש בעל האמונה העמוקה שהציל אלפי יהודים בזמן מלחמת העולם השנייה. אכן מוצאם מענפים שונים של העץ המשפחתי. יעקב היה בנו של רב-דודי יצחק חיים גריפל (1880-1930). אחיינו של יעקב, אנדרו גריפל (Andrew Griffel), שנולד ב-1942, גם הוא הקדיש חלק גדול מחייו לצדקה ועזרה הומניטרית. בין בני הדודים של אמי היו עוד צאצאי משפחת גריפל, כמו דר' ארנולד לם (Dr. Arnold Lam, 1902-1986) בנה של רב-דודתי זיסל.

אנשים אלה וצאצאיהם נושאים בתוכם את המורשת בת אלפי השנים של עמנו, ובאופן ספציפי יותר את המורשת של מספר משפחות עתיקות. קיים הפיתוי להביט על חלק מהם לאור תכונות משפחתיות מיוחדות, ולנסות להבחין בנעים של משפחות גריפל, חיות, ספיר וואהל, במיוחד בגלל המידה הרבה של נישואים בתוך המשפחה, דבר שחזק, קרוב לוודאי, כמה תכונות תורשתיות. ואהל וטאובה הם קרובי משפחה, ובוודאי קיימים קשרים בין בני חיות וגריפל לבין השבט ואהל-קצנעלנבוגן.

כתבתי מאמר זה לא רק כדי לכבד את זכרה של אמי ולרשום את תולדות משפחתה, אלא גם כדי להראות איך התחלתי לבנות את אילן המשפחה שלי.

בשנות ה-1950 איבדתי את הקשר עם בני הדודים שלי ממשפחת גריפל. לא ידעתי מה מוצאה של סבתא שלי ולא הכרתי רבים מקרובי המשפחה. מסע הגילויים שהתחלתי בו לפני ארבע שנים תרם לי הרבה תובנה היסטורית וידע עצמי. רכשתי גם חברים חדשים ופגשתי אנשים מעניינים.

בסיכום המחקר הגניאלוגי שלי, המובא להלן,* אני מתייחס למאמרים על ענפי משפחתי או על אישים, למסמכים ולמקורות ראשוניים אחרים, ולכתובות מועילות. בתחילה היתה תעודת הנישואין של הוריי שקיבלתי במשרדי הקהילה היהודית בוינה. תעודה זו אישרה את המקום והתאריך של הולדת אמי, וסיפקה

את השמות המלאים של הוריה. רשמתי בקווים כלליים את תולדות משפחות ואהל וחיות. את הרקע של משפחת גריפל מאז אמצע המאה ה-19 מצאתי בספר הזיכרון של נדבורנה ובספר על סטאניסלאו בסדרה ערים ואימהות בישראל. הנתונים על אליעזר גריפל ועל דוד מגדל גריפל גלקחו, בהתאמה, מהחומר של רבי קולסניק (Rabbi Kolesnik) מסטאניסלאו ומהארכיון בורשה. הקשר עם משפחת חיות מקולומיאה מוזכר בספר הזיכרון של ברודי ובמקומות אחרים. החיפוש אחרי סבתי חוה בין רישומי משפחת ואהל בנדבורנה העלה חרס, ורק כאשר מצאתי רישומים על חלק מאחיה עליתי על עקבות משפחתה בטרנבולג. מגלויה שנכתבה על-ידי אברהם לאו לאמי בוינה, בזמן מלחמת העולם הראשונה, הובילו העקבות, דרך מוזיאון הצבא האוסטרי והספרייה לתולדות הרפואה, לשיקאגו ולבני הדוד ממשפחת לאו, ששגשו והתרכו באמריקה זה כמאה שנה.

לאט לאט עלו והתגלו הקשרים עם משפחת ואהל. אמו של אברהם, כלומה ואהל, רשומה בארכיון העירוני של שטרסבורג, וכך אושרו תאריכי לידתה ונישואיה בטרנבולג. בתעודת לידה של אחד מהאחים של אברהם לאו, מצאנו את השמות המלאים של הוריה ושל סביה בטרנבולג. לארכיון העיר הזאת קצת קשה להגיע, אבל באדיבותו של סגן ראש העיר השגתי העתקים ממפקד האוכלוסין של 1880 ושם מצאתי אישור על השמות ותאריכי הלידה של רוב משפחת ואהל. סוף סוף מצאתי את סבתי. יתר-על-כן, עתה ידעתי מי היו הרב-דודות שלי. התקשרתי עם צאצאי רחל ואהל, טדאוש טאובה בקליפורניה ויולה זקס בפריס, והם השלימו כמה סיפורים על גרל הקרובים האחרים, במיוחד על הקריירה של לוצ'יה אורנשטיין. ללא שהיות התחלתי לחקור את תולדות חייה הבלתי רגילים. בנותיו של אברהם לאו (Low) מצאו את תעודת המסע של אביהן משנת 1921, כאשר הוא היגר מוינה לארצות הברית, ובה היתה התייחסות לדודו משה (Moses) ואהל. זה הביא אותי לתעודת ירושה בוינה, שהיו בה נתונים נוספים על רב-דודי האבוד. ההסתעפויות של משפחת ואהל הן מסובכות ומעוררי סקרנות. רב-סבי שלום היה בנו של ליזור ואהל, שעל-פי הזכרונות של ראש העיר טרנבולג היה בזמנו האדם העשיר ביותר בעיר. אחת הבנות של ליזור ואהל נישאה לבנו של משה האזור (Moses Hauser), שהיה חוכר האדמות של הרון טרנבובסקי. חתנו של האזור, סלומון לם, היה קשור למשפחת לם שהתחתנה מאוחר יותר עם משפחת גריפל. עוד הרבה עבודה מחכה לנו, בקשר למשפחות טאובה וספיר.

נתונים על דודי זיגמונט ואדוארד גריפל מצאתי באינטרנט וברישומים על נדבורנה בבית העלמין "ברון הירש" בסטטן איילנד (Staten Island). אשתו של זיגמונט, מרילה, היתה הנכדה של הבנקאי סלומון מאיר ווהל מקראקוב ומוינה. בצורה זו התקשרה משפחת ווהל

המחבר מודה בזאת על מענק מחקר מטד טאובה (Tad Taube) ומהקרן על שם משפחת טאובה.

* ביבליוגרפיה

ראה בסוף הנוסח האנגלי של מאמר זה.

דר' אדוארד גלס נולד בווינה בשנת 1938 הוא נמלט עם משפחתו לאנגליה והוא חי שם עד היום. יש לו דוקטורט מאוניברסיטת אוקספורד. הוא היה מדען מחקר וסוחר באמנות, וכיום הוא מקדיש את זמנו לכתיבה בנושאים בתחום ההיסטוריה והגיאולוגיה. משפחת אביו היתה משפחה של רבנים בגליציה במשך מאות שנים ומשפחת אמו היתה פעילה בעסקי העצים והנפט בגליציה. הצאצאים חיים כיום בעיקר באמריקה ובישראל.

מקראקוב עם משפחת ואהל מטרנובו'ג. אשתו של אדוארד, סוזן מנסון (Susan Manson), היתה קשורה עם החצר החסידית פרידמן. כך היה כנראה גם אבי, דר' דוד גלס, לפחות על-פי מודעת האבל עליו בעיתון וינאי. סבי מצד אבי היה האחרון בשושלת רבנית עתיקה מברודי.

קיימים בני דודים רבים שהם צאצאי אליעזר ושרה גריפל. החשוב ביניהם הוא דר' יעקב גריפל, שתכונותיו האינטלקטואליות והמוסריות, וכן מאמציו הבלתי גלמים למען אחיו היהודים במשך מלחמת העולם השנייה ואחריה ראויים להכרה גדולה ממה שהוא זכה לה עד עתה.

הדור הבא כולל את הנכדים של זיסל, חיה ויצחק גריפל, ביניהם הרופא דר' סטיבן לם, הפסיכיאטר דר' יהודה גיר, והנשיא לשעבר של American Jewish World Service, אנדרו גריפל (Andrew Griffel).

מסעותינו למזרח אירופה ב-2001 וב-2002

אלן סטפק

מתורגם מאנגלית

יהודים – כ-30,000 מתוך 40,000 תושבים. הבלרוסים סיימו מה שהנאצים התחילו: למחוק כל סימן של הקהילות היהודיות ששגשוגו כאן בעבר. בכל זאת, פינסק היא עיר יפה, על גדות הנהר פינה, וביקורנו שם היה מעניין ומשמעותי. באופן אישי וכקבוצה ביקרנו במספר עיירות בסביבה, כולל איוניק (Ivanik), הכפר החקלאי היהודי שקרובי התגוררו בו עד לשואה. אחד ההיבטים המרשימים של המסע היה ביקורנו באנדרטות שהוקמו במקומות שבהם נרצחו יהודי פינסק, הקראת דבריו המרגשים של מר נחום בונה, נשיא ארגון יוצאי פינסק, על המשמעות של כל אחד מהמקומות האלה, ואמירת הקדיש. היינו מרוצים שנסענו במסגרת קבוצה, לא רק בגלל החוויה הקבוצתית, אלא גם בגלל הקושי למצוא בפינסק מישו שמדבר אנגלית שיוכל ללוות אותנו לעיירות ולתרגם. אמנם אפשר להזמין מתורגמן מראש.

מסענו בליטא היה שונה, כמעט בכל היבטיו. גם כאן היינו חלק מקבוצה, שאורגנה על-ידי הווארד מרגול (Howard Margol) מאטלנטה. מזה עשר שנים, הוא מוביל כל שנה קבוצת אנשים ממוצא ליטאי בחיפוש שורשים. המסע מאורגן ברמה הגבוהה ביותר. המלונות והמוזון בוילנה ובקובנו היו מצויינים. המדריכים – מהטובים שיש. במשך חמישה ימים בוילנה ביקרנו בעיקר באתרים יהודיים, שכללו גם מוסדות הקהילה היהודית. לאחר זאת התפצלה הקבוצה וכל אחד ביקר

המאמר הנוכחי ידון בעיקר במסע שערכתי לא מכבר לליטא; אולם, השוואה עם המסע בשנה שעברה לבלרוס היא בלתי נמנעת. בחודש יולי 2001, נסענו לבלרוס ולפולין, במסגרת ארגון יוצאי פינסק, יאנוב והסביבה. זה לא היה מסע גיאולוגי ממש, אך רוב חברי הקבוצה, או הוריהם, היו ילידי פינסק והסביבה, ויכלו לבקר בכתובות הקודמות של בני המשפחה. לגביי דבר זה היה בלתי אפשרי, מאחר שמשפחת סבי עזבה את פינסק והיגרה לארצות הברית בתחילת המאה ה-20, ולא היו לנו כתובות לחפש.

המסע לבלרוס אורגן בתקציב מוגבל. אך גם אם רצינו לארגן לבלרוס מסע דה-לוקס, היה לנו קשה למצוא מלון בדרגה מעבר לשני כוכבים, חוץ מאשר במינסק. בפינסק התגוררנו במלון היחיד במקום, מלון Pripyet. חלק מהמלון נמצא בבניין שהיה בית ספר יהודי, בית הספר הטכני לבנים, ויש בו תוספת שנבנתה בעידן הסובייטי. המלון הוא בבעלות הממשלה, וכמה שפחות מדברים עליו, מוטב. אם כי קבוצתנו שילמה עבור אוטובוס ממוגן, לא קיבלנו כזה, למרות פניותינו. לא ממש סבלנו מהרעלות קיבה, אך אי אפשר לומר שנהנינו מאוד מ"מעדני המטבח".

אחת מהציפיות שלי היתה לבקר את קברות אבותי בפינסק. לא הייתי מוכנה כלל למה שמצאתי: בבתי העלמין היהודיים של העיר לא נשאר אף קבר אחד. פינסק היתה פעם עיר תרבותית שרוב אוכלוסייתה

הראשי. אפשר למצוא בקשות לקבלת דרכון פנימי או חיצוני, רשימות משלמי מסים ומסמכים אחרים השייכים לגוברניה של קובנו. בין היתר, קיבלתי רשימה של כל החומר שהם מצאו על משפחת קלינג (Kling) בסכיבה הקרובה של העיר Vabalninkas (וובולניק). כאשר כותבים ומבקשים מידע, כדאי לשלוח לכל אחד מהארכיונים את שמות המשפחה שמחפשים, את שמות המקומות ואת התאריכים.

בסידורו בעיירות, ביקשנו לבקר בקופישוק (Kupiskis), וובולניק (Vabalninkas) ושאת (Seta). הצלחנו לבקר בכל שלושת המקומות, אם כי לזמנים קצרים. המדריכה שלנו בחלק זה של המסע היתה רגינה קופלביץ (Regina Kopilevich). היא הכירה את העיירות האלה וכך חסכנו זמן יקר כאשר חיפשנו את בתי הכנסת לשעבר, בתי הספר, שכונות יהודיות ובתי עלמין. היא שמחה לתרגל דיבור בשפה העברית, שבה היא מתקדמת למדי.

לאחר שעזבנו אל וילנה, נסענו תחילה לקופישוק. ביקרנו אצל ראש המוזיאון האתנוגרפי (בגמלאות), ועצרנו במספר אתרים יהודיים, כמו בית העלמין, שהוחזרו אליו מספר מצבות, ובית הכנסת הראשי שהפך לספרייה העירונית.

מקופישוק המשכנו לוובולניק. היה לנו מידע מאן רבינוביץ (Ann Rabinowitz) מ-SIG קופישוק על בית עלמין שעדיין קיים במקום. מצאנו את בית העלמין, והופתענו לגלות שהוא מתוחזק למופת. מצבות רבות עמדו, והירק מסביב היה מקוצץ ומטופח. חישבנו שיש שם קרוב ל-500 מצבות, אבל ברבות מהן הכתובות אינן קריאות, בגלל פגעי מזג האוויר במשך יותר ממאה שנה. המצבות פשוטות, ללא קישוטים, ועליהן רק השמות של הנפטר או הנפטרת ושם האב, מספר מילות הספד ותאריך הפטירה. בזמן הקצר שהיה לנו, השתדלנו לרשום כמה שיותר. לרגינה ניסיון רב בפיענוח כתובות על מצבות. עבדנו מאדכע עד שבע אחר הצהריים. מאחר שהיה חודש יוני, עוד היה אור יום, אך היה עלינו לחזור כ-40 קילומטר למלון בפוניבו (Panevezys).

למחרת חזרנו לוובולניק, והקדשנו עוד שלוש שעות לעבודת התיעוד בבית העלמין. כאשר הגענו, מצאנו שם אדם מאנשי המקום עובד באחזקת בית העלמין. הוא הצטרף אלינו ועזר לנו לחשוף מספר מצבות שהיו חצי קבורות באדמה או שהיו מכוסות בטחב, כדי שנוכל לרשום את הכתובות שעליהן. היינו אסירי תודה, הן לו והן לדאש העיר, ונסענו מאוחר יותר אל ראש העיר להודות לו. בשני ימי העבודה רשמנו את הכתובות של כ-180 מצבות.

חברי הקבוצה האחרים חוו בוודאי חוויות שונות בביקוריהם בעיירות. מאחר שהקדשנו הרבה שעות לעבודה בבית העלמין, לא נשאר לנו הרבה זמן לשוחח עם אנשי המקום. בקופישוק דיברנו עם אחדים, ובשטה ביקרנו אצל אשה מבוגרת ונחמדה, גברת פולונסקי (Pulonsky), הרגילה שיהודים באים לשוחח איתה

במשך יומיים בעיירת אבותיו, עם מדריך ונהג, ולאחר מכן נפגשנו שוב כולנו בקובנו ליומיים. בשתי הערים הגדולות ביקרנו בארכיונים, והיתה לנו ההזדמנות לקבל מסמכים על משפחותינו. אולם, לא כל אחד ניצל הזדמנות זו, מאחר שהיה דרוש ידע מסוים על תולדות המשפחה, ובעיקר שמות העיירות. כמו כן היה צריך לכתוב מראש לארכיון, כדי שיוכלו להכין את המסמכים.

המצב הכלכלי שונה בשתי המדינות. הליטאים גאים בחידוש עצמאותם הלאומית, וליטא עובדת קשה כדי למלא את התנאים של האיחוד האירופי, לקראת קבלתה כחברה מלאה. בלרוס מזכירה יותר את המשטר הסובייטי הקודם, עדיין 80% של הכלכלה מרוכזת בידי הממשלה, והמשכורות נמוכות ביותר. עם זאת, התושבים מאושרים שהעידן הסובייטי הוא מאחוריהם. בשתי המדינות חיי הגימלאים הם קשים מאוד מבחינה כלכלית, ולא מעטים מהם מתגעגעים לזמנים שהממשלה דאגה לכל צורכיהם.

גם בליטא נהרסו רוב בתי העלמין היהודיים. אבל נראה לי כי בכל זאת נשארו יותר מאשר בבלרוס. אחת הנקודות החשובות ביותר, בשני המסעות, היתה הפגישה עם אנשים בעלי אותו רקע ואותו עניין, והידידות שנרקמה בין האנשים שחוו אותן חוויות.

בארכיון ההיסטורי הממלכתי של וילנה, נפגשנו עם הארכיונאית הראשית, גלינה ברנובה (Galina Baranova). לא היו לי הפתעות, מאחר שגלינה שלחה לי מראש רשימה ובה שמות המשפחה שחיפשתי, והכיתה צילומים של המסמכים שהייתי מעוניינת בהם. התשלום עבור המחקר הבסיסי הוא \$100, עבור כל צילום \$5 ועבור תרגום מסמך \$13. אני לא הזמנתי תרגום, אבל קיבלתי הסבר קצר על כל מסמך. המסמכים שקיבלתי כוללים תעודות נישואין ותעודות פטירה. רצוי לציין שרק חלק מאבותיי מופיעים בתעודות אלה. לצערי, לא היתה פריצת דרך במחקרי, אבל הייתי מאושרת שיכולתי להחזיק בידי העתקי המסמכים המקוריים.

בקובנו, חיכתה לי הפתעה כשקיבלתי מספר מסמכים מהארכיונאית הראשית שם, Vitalije Gircyte. היו שם מספר מסמכים שתיעדו את תהליך ההגירה של רב-סבתי, יחד עם שלושה מילדיה. אחד המסמכים היה affidavit משנת 1913 של רב-סבא שלי, שכבר היה באותו זמן בניו יורק, ובה מופנית בקשה לקונסול הרוסי לאשר לבני משפחתו להגר לארצות הברית. מסמך אחר היה הודעה מהמשטרה מינואר 1914, ובה נקנסה המשפחה בסכום של 300 רובל בגין שני האחים המבוגרים יותר, שהשתמשו מצבא הצאר. אבל בדצמבר 1913 כבר עזב את המדינה האחרון מבני המשפחה, ולא נשאר מי שישלם את הקנס. בדרך כלל אין בארכיון זה רישומי לידות, נישואין ופטירה, אבל ניתן למצוא כאלה בתיקים מיוחדים, כגון תיק בית משפט, דו"ח מהמשטרה, צוואה וכדומה, ויש לחפש את התיק

פגשנו בן דוד של האחים דודק, שהוא נכד של רייזה קלוץ. עדיין לא ביררנו בדיוק מה הקשר, אבל אנו מקווים שנעשה זאת, הודות לבסיס הנתונים של SIG (Litvak SIG All Lithuanian Database) והרשימות מהארכיון בקובו.

חובה נעימה היא לי לציין כאן את העבודה החשובה של עדה גרינבלט, חוקרת בשטה (Seta/Shat), שגם את קדוניה גברת פולונסקי זוכרת.

אלן סטפק (Ellen Stepak), חברה בסניף ת"א של IGS, מעל 30 שנה בארץ. היא חוקרת את שורשי משפחתה כ-6 שנים. היא גדלה בעיירה Huntington במדינת אינדיאנה, ארה"ב, ולמדה באוניברסיטת וויסקונסין. אבותיה היגרו לארה"ב מאיזור הסה שבגרמניה, מפולין (לודג', וולהין - איזור קרמנץ, פינסק), ומקופישוק שבליטא. בחלק הפיקנטי של סיפוריה: אחיה של רב-רב-סבתא שלה, שחי במדינת טנסי, שירת בצבא הדרום במלחמת האזרחים בארה"ב.

פעם או פעמיים בשנה, מפני שהיא מתגוררת בסמוך לבית העלמין היהודי לשעבר. המדריכים מכירים אותה וכולם מגיעים אליה. גב' פולונסקי זוכרת אחדים משכניה היהודים, וזוכרת את היום שלקחו משם את היהודים, כולל את משפחת גרינבלט, שהיא עבדה אצלם.

בלילה האחרון למסענו בליטא, השתתפנו בתפילת ליל שבת בבית הכנסת בקובו. זהו בית כנסת יפהפה, ותמהנו איך הוא שרד את המלחמה. בקושי היה בו מניין. בדרכנו לבית הכנסת, פגשנו קבוצה של אנשים מבוגרים, וביניהם שני אחים ששם משפחתם הוא דודק (Dudak). מרגינה שמענו על שני האחים דודק מיונאוה (Jonava), שגרים בקובו, ומתפללים בבית כנסת זה. בעלי צבי התחיל לשוחח עם אחד מהם, יענקל דוד (Yankel David). כאשר צבי הזכיר את המשפחה שאנו חוקרים, משפחת קלוץ (Klots), שעברה לפני זמן רב משטה ליונוה, הוא צחק. צבי חשב שהוא צוחק על השם המוזר, אך לא, הוא צחק מפני שהוא עצמו, יענקל דוד, היה נכד של הידש קלוץ. אחרי התפילה,

מקס – סוד שמור היטב *

בזיל סנדלר

מתורגם מאנגלית

שמעתי את השם מקסים. באותו שבוע גם פגשנו את פיליפ, בנה של גוון, ואף דיברנו עם לסלי (Lesley), בתה הבכירה של גוון, שמתגוררת בקליבלנד, ארצות הברית.

אחרי מותו של הרמן בתאונת דרכים, התקרב מאוד הדוד אדולף, אחיה הבכור של אמי, אל גוון, לסלי ופיליפ. לסלי היתה אז בשנות ה"עשרה" של חייה, ולחצה על אדולף לספר לה על קולדיגה, ובמיוחד על מקסים.

בתחילה הוא סירב, אך לאחר מספר חודשים הוא נאות לספר לה את הסיפור, בתנאי שהדבר לא ייוודע בשום אופן לבנים, בזיל (Basil) ויוסי (Jossie), מאחר שזו היתה שערוריה נוראה שיכולה להזיק להם – אלה היו קני המידה באותם הימים. וכך סיפרה לנו לסלי:

לאידה, אמי, היתה פרשת אהבים עם שכן, והתוצאה היתה לידתו של מקסים. סבי וסבתי אימצו אותו כבנם, ואידה נשלחה – הוגלתה – לדודה ראלה סבה (Ralla Sebba) בקייפטאון, והיא אז בת חמש עשרה. יש לשער כי פחזיה, חוסר הביטחון שלה, הסבל והתלאות שעברה היו טראומטיים. רק עכשיו, כשאני שומע את הסיפור, אני מתחיל לשאול שאלות. מעולם לא חשבתי על גילה של אמי, איך הגיעה לדרום אפריקה ומדוע באה לפני

בשנת 1999, בביקור בקייפ טאון (Cape Town), דרום אפריקה, צלצלתי לבן דודי דוני לווינון, שלא ראיתי מאז ילדותו. סיפרתי לו על ביקורנו בשנה שעברה בקולדיגה (Kuldiga – Goldingen) שבלטביה. ביקרנו בבית הכנסת ובכיכר ששם נהרגו היהודים, ומצאנו ביער את האנדרטה המציינת את המקום שגופות היהודים נזרקו בקבר אחים. אמרתי לו כי סבנו ניסן נהרג באחד ביולי 1941 וסכתנו דורה ודודותינו ראלה ורחל נהרגו ב-3 ביולי 1941. הוא שאל אותי מאין אני יודע ואמרתי לו שהיה מכתב, ועל שאלתו מי כתב את המכתב ענתי שאינני יודע. אחרי שתיקה ארוכה ומעט לחץ, הוא סיפר לי שהמכתב היה מהחבר לשעבר של אמי, ושהיה גם ילד. על חבר יכולתי להאמין, אבל חשבתי שאת הסיפור על הילד הוא סיפר מתוך רוע לב וקיבלתי את זה כבדיחה.

בחודש מאי 2001, ביקרנו בואנגקובר, קנדה. נסענו לראות את דודתי גוון (Gwen), אשתו של אחיה הצעיר של אמי, הרמן (Hermann) וסיפרנו לה על שיחתנו עם רוני, בן דודי. היא סיפרה לנו שבעלה היה מדבר על מקסים (מקסימיליאן), אח מאומץ, שהוא זוכר אותו כי הוא עצמו היה בן 10 כאשר מקסים (Maxim) אומץ. זאת היתה הפעם הראשונה בחיי, ואני בן למעלה מ-73,

הכפרים בסביבה. דאינה עמדה לפרסם מודעה בעיתון ואמרה לי להתקשר ביום ו'.

היה יום חמישי בערב, בסוף חודש יולי, כחודשיים מאז ששמעתי לראשונה על מקסים. הטלפון צלצל ואשתי ריבה ענתה. היא אמרה לי לשבת והגישה לי את השפופרת. הקול בצד השני אמר: "שמי ריטה לווינון. אני בתו של מקס". הייתי בהלם. בכיתי – לא יכולתי להאמין. ריטה לא דיברה היטב אנגלית, וזה היה מתסכל מאחר שרציתי לדעת כל כך הרבה.... מקס נפטר עשר שנים קודם, ממחלת הסרטן. ריטה נתנה לי את מספר הטלפון של בתה הצעירה איווטה (Iveta), וכאשר התקשרתי אתה נפתח לפניי עולם חדש והבנתי שמצאתי את משפחתי האבודה. למחרת בבוקר אמרה לי דאינה כי שני אנשים ענו למודעה בעיתון, שניהם היו ממשפחת בורקובסקה (Burkovska), שאימצה את מקס. היא אמרה לי גם שדיברה עם אשתו של מקס, הלנה, שמתגוררת בכפר הקטן אדולה (Edole) 16 קילומטר מקולדיגה.

אחי ג'וס (Jos) ואני החלטנו לנסוע שנינו ללסביה. איווטה הפכה לאשת הקשר שלנו. שוחחתי איתה על נסיעתנו המתוכננת ודיברנו על משפחתנו החדשה שזה עתה גילינו. להם לא היה כל מושג על קיומנו – כל מה שהם ידעו הוא שאמו של מקס ברחה. גראה שמקס כמעט לא דיבר על משפחת לווינון, כנראה הדבר היה מכאיב מדי. הוא עבד כנהג במכונית מכבי האש, וגם ניגן בסקסופון, פסנתר ואקורדיון. היתה לו גם להקה שהופיעה באירועים מקומיים ובמסיבות. ריטה, בתו היחידה, עברה לריגה ללמוד והתחתנה עם גתמאן (Gethmane), שהיה חצי יהודי, וילדה שתי בנות, אילונה (Ilona) שנולדה ב-1977 ואיווטה שנולדה ב-1978. לפני כמה שנים היא התגרשה ובשנת 1994 נישאה לבעלה הנוכחי אלכס. אילונה נשואה לריימונד (Raymond) ואיווטה מתגוררת עם החבר שלה, סשה (Sasha). כולם חיים בריגה. הם רצו לדעת הכול עלינו, וכתבתי לאיווטה כל יום. יחד תכננו את השבוע שלנו בריגה. היינו נרגשים מאוד לקראת פגישתנו איתם. היתה לי הרגשה טובה לגביהם, אבל עד לפגישה לא יכולנו להיות בטוחים. ב-27 באוגוסט היינו בדרכנו לריגה ונחתנו ביום שישי אחרי הצהריים.

פגישתנו היתה נרגשת ביותר, עם דמעות, נשיקות וחיבוקים, וגם פשוט עמדנו והבטנו זה בזה. ריטה ואלכס, אילונה וריימונד, איווטה וסשה, ג'וס ודיאנה, ריבה ואני עבדכם – כולנו הוצפנו רגשות חמים בפגישה המיוחדת הזאת. לצערנו, נעדרו מהפגישה אמנו אידה ומקס. לאורך כל הביקור, חשבתני על כך שלאמי לא היה העונג לפגוש משפחה נעימה זו.

בערב אכלנו בביתה של ריטה. האווירה היתה חמה ואוהבת, וכל סוף השבוע עבר עלינו בניסיונות להכיר אלו את אלו. שאלות רבות נשאלו ונענו. נפרש מהלך חיים שלם של אירועים וסיפורים – הם גילו כי אנחנו

האחים שלה. במבט לאחור, אפשר לומר כי הנסיבות האלה הצילו אותה מהנאצים, אחרת היה גורלה כגורל שתי אחיותיה הגדולות שנהרגו על ידי הגרמנים.

גוון זכרה כי מקסים כתב מכתב להרמן וביקש ממנו כסף כדי לקנות לעצמו אופניים לבר מצווה שלו. הכסף נשלח, אך אז פרצה המלחמה והקשר נותק.

בשנת 1947, קיבל אדולף מכתב ממקסים, ובו הוא כתב שהיה עד לרציחת משפחתו, ששכן הציל את חייו ושהוא משרת עם הפרטיזנים. לאחר המלחמה הוא חזר לקולדיגה, לא היה לא אף אחד והיה זקוק לעזרה. לדברי אניטה, בתו של אדולף, כתבה לו אמה מיני (Minnie) פעמיים, אך לא שמעה ממנו יותר. ייתכן שהסיבה לכך היתה שברית המועצות השתלטה על לטביה, סגרה את הגבולות וחסמה כל קשר עם המערב. המכתבים כנראה הושמדו; אך אחד לא ידע אם מקס עדיין בחיים.

סודו של מקסים, שנשמר על ידי כל אחד בקנאות גדולה, יצא לפתע ממחבואו הנסתר. איפה היה מקס? האם אוכל למצוא אותו? איך אחפש אותו? אלה היו "שאלות מיליון דולר" והחיפוש נראה לי כמו חיפוש מחט בערימת שחת. אבל החלטתי היתה נחושה, וכך התחלתי לחפש ללא לאות את אחי האבוד, שעל קיומו גודע לי רק עתה. בדקתי בסוכנות היהודית ובמרשם התושבים בארץ, חיפשתי באינטרנט, התקשרתי עם HIAS וביקשתי שיחפשו ברשימות בארצות הברית וקנדה, התקשרתי עם אתר גיאולוגי באנגליה ושאלתי שאלות – הכול ללא הצלחה. כתבתי e-mail ל-50 לווינונים, אחדים ענו ולגבי שלושה מהם התברר שהם קרובי משפחה. ביקרתי בארכיון יהדות לטביה בשפיים ומצאתי תיקים על קולדיגה – מעניין אך ללא תוצאות. ביקרתי אצל מרתה לווינון בבאד שבע, שאביה גם הוא מוצאו מקולדיגה והיגר לארצות הברית, אבל אנחנו עדיין לא יודעים אם אנו קרובים. מרתה בקיאה ביהדות לטביה ומתמחית ביהודי קולדיגה.

בביקורנו האחרון בקולדיגה, מצאנו את מספר הטלפון של לשכת התיירות המקומית והחלטתי לצלצל. אשה נעימה בשם דאינה (Daina) ענתה, דיברה איתי באנגלית ונתנה לי את מספר הטלפון בביתה. היא הפכה למלאך המיטיב שלנו ואמרה שתנסה לעזור לי למצוא את קרובי.

כעבור יומיים נודע לי כי בעירייה היא לא מצאה דבר, אך היא הבטיחה ללכת לארכיון ולחפש שם. ואכן היא מצאה שם את תעודת הלידה של מקסים: הוא נולד ב-29 בנובמבר 1924 בקולדיגה. רק שמה של אמי מופיע בתעודת הלידה; אין רישום של שם האב. מופיעה גם הכתובת של החווה של המשפחה. דאינה שלחה לי את התעודה והבטיחה שתמשיך לחפש ולשאול בין התושבים המבוגרים יותר. כעבור שבוע היא מסרה לי כי דיברה עם מורה מקומי, שטען שהכיר את מקס במשך 30 שנה. הוא סיפר שמקס התגורר באחד

מתעניינים בתולדותם ובדרך חייהם. כולם משכילים ועובדים במשרות טובות.

ביום ב' נסענו כולנו לקולדיגה ואדולה. בקולדיגה ביקרנו בבית הכנסת, שהיום משמש כבית קולנוע. אשתו של מקס, אלנה, חיכתה לנו באדולה והפגישה היתה מרגשת. נדהמנו לגלות כי היא מתגוררת בבית ישן יחד עם עוד ארבע משפחות, והיא מביאה מים ממשאבה בחצר. דירתה כוללת חדר אחד גדול ומטבח, אבל היא נוחה ובעימה. לפני ארוחת הצהריים היתה לנו שיחה רצינית, הרבה שאלות נשאלו על ידי כולם ואיוושה היתה המתרגמת. השאלה המרכזית היתה מדוע אידה לא ניסתה מעולם למצוא את מקס, לאחר שהתיישבה בדרום אפריקה. ריבה הציעה את התשובה שאחיה הבכור אדולף סיפר לאידה שמקס נהרג בשואה יחד עם כל האחרים, והיא החליטה למחוק אותו מזכרונה. אלנה הכינה ארוחה טעימה מאוד, שהכילה גם פריטים מגינתה.

הלכנו לבית העלמין ששם קבור מקס. לאחר בקשת רשות מאלנה, אמרנו ג'וס אחי ואני קדיש. אחר כך אמרתי כמה מלים, הבעתי את צערי שלא עלה בידינו לפגוש את מקס וציינתי איזו משפחה נפלאה היתה לו. אף ביקשתי ממנו מחילה על הצער שאולי גרמה לו משפחתנו. היה מזור מאוד בעינינו כאשר, לפני שעזבנו את המקום, עמדה אלנה לפני הקבר ועשתה את סימן הצלב.

לאחר מכן נסענו לחווה של משפחת לווינון, כ-16 קילומטר מקולדיגה – ריטה הכירה את המקום מאחר שהיתה מבקרת שם את חברתה, מבלי לדעת שהחווה היתה שייכת למשפחתה.

בעל החווה היה אדם נעים והראה לנו את הבית הישן והגדול, יותר מ-15 חדרים. בבית שרר אי-סדר מוחלט, ורוב החדרים שימשו כמחסנים. היינו נרגשים מאוד בביקורנו זה, מאחר שזה היה המקום שמשפחתנו התגוררה ואמנו גדלה בו.

למחרת היום סיירנו בטירת אדולה, הטירה העתיקה ביותר בלסביה, שנבנתה בשנת 1270. יש בה מוזיאון, גלריה וגנים יפהיים. אחיינתי אמרה למדריכה כי אנחנו אחים של סבה, ולתדהמתי אמרה המדריכה כי היא הכירה אותי: אני נראה ומתנהג כמו מקס.

בקולדיגה הוזמנו על ידי משפחת בורקובסקה (Burkovska), שהיו השכנים של סבי וסבתי. אביהם יאנוש (Janos) היה זה שהציל את מקס מהגרמנים. היו שם גם סשה, המחלים מאירוע מוחי, אחותו אינגריד, וכן בתו אינדרה (Indre), שחקנית ידועה בריגה, שבאה במיוחד לפגוש אותנו. הם היו מיוודים עם סבי ניסן ועם סבתי דורה, וגם עם דודותיי לילי ורחל. זו הפעם הראשונה שיכולנו לשאול שאלות על סבינו ודודינו – שאלות מן הקבר.

רצינו לדעת מדוע רחל ולילי לא נישאו מעולם. אינגריד סיפרה שלילי היה חבר אבל היא סירבה להתחתן איתו. האם המשפחה היתה משפחה דתית? סשה אמר שכן,

ושהלכו לבית הכנסת בשבתות ובחגים. מי היה אביו של מקס? סשה היסט ואמר יעקובוון, אבל הוא לא ידע יותר מכן. צל השערוריה עדיין רדף אותם. צילומים עברו מיד לידי. אחד מהם, שצולם בקיץ 1941, מראה את מקס בטקס ה-confirmation בכנסייה, ונדאים בו גם ינוש ואשתו וכן סשה ואינגריד כילדים.

לאחר שדיברנו עם כולם, שמענו את הסיפורים וקראנו את המכתבים – הנה העובדות על חייו של מקס, סוד שנשמר היטב במשך שנים.

אמי אידה (יטה Yetta) התאהבה בינוש בורקובסקה (Janos Burkovska), שכן מהחווה הסמוכה. אידה היתה אז בת ארבע עשרה. מקסים (מקסימיליאן) נולד ב-29 בנובמבר 1924. בעקבות זאת נשלחה אידה לדרום אפריקה והוריה אימצו את מקס. בתמונות שנעשו בילדותו הוא מצולם הרבה עם דודותיו לילי ורחל, שגידלו אותו. הרמן, אחיה הצעיר של אידה, היה בן עשר כאשר מקס אימץ, והוא היה מדבר עליו עם אשתו גוון. אני עצמי הייתי מיווד עם הרמן בזמן שהם היו בדרום אפריקה והיינו מדברים על המשפחה, אבל שמו של מקס מעולם לא הוזכר.

בזמן המלחמה לא שמענו דבר, חוץ מהשמועות הנוראות על הדברים שנעשו על ידי הנאצים. בשנת 1947, הגיע מכתב אחד, או אולי שניים, ממקס לאדולף, האח הבכור של אמי. במכתב הוא סיפר שהוא לבדו נשאר מכל המשפחה, שסבא ניסן נהרג ב-1 ביולי 1941 וסבתא דורה, לילי ורחל נהרגו ב-3 ביולי 1941. שכן אימץ אותו ולאחר זמן הוא נלחם לצד הפרטיזנים. אחרי המלחמה הוא חזר לקולדיגה וכתב שהוא לבד וזקוק לעזרה. הוא לא קיבל מעולם תשובה מדרום אפריקה.

הסיפור האמיתי הוא שכאשר נבנסו הגרמנים לעיירה, הם אספו את כל היהודים והחזיקו אותם בבית הכנסת ללא מזון ומים. יאנוש בורקובסקה ניסה להביא מים ואוכל למשפחת לווינון אבל הגרמנים לא הרשו לו לעשות זאת. אז הוא הלך אל הגסטאפו ואמר להם כי הם עשו טעות, וכי יש בבית הכנסת נער שאיננו יהודי – הוא אמר להם שהוא "אחד מאיתנו" – הוא בני, תסתכלו עליו, תראו שהוא נוצרי. ינוש סיכן את חייו, וגם הכעיס את אשתו, שלא רצתה את מקס בביתה.

כעבור יומיים, הסכים הגסטאפו לשחרר את מקס, בשני תנאים: שהוא יוטבל לנצרות, ושיאנוש יאמץ אותו. יאנוש הסכים, וכך ניצלו חייו של מקס. הוא נשאר זמן מה אצלם, אך אשתו של יאנוש האשימה אותו כל הזמן בכול.

מקס נשלח למחנה עבודה וגוייס לצבא הגרמני. הוא נשלח לגרמניה ולאטליה, ובעת סיום המלחמה ב-1945 היה שבוי מלחמה באיטליה. עם השחרור מהמחנה הוא חזר לאזור קולדיגה ועברו עליו שם זמנים קשים. מאחר שמשפחת בורקובסקה לא היתה מוכנה לעזור לו, הוא מצא לעצמו עבודה כנהג מכונית מכבי אש באדולה. הוא למד לנגן באקורדיון, בסקסופון ובפסנתר, אירגן להקה וכתב מוזיקה. להקתו הופיעה באירועים מקומיים

אצלנו. החלטנו לעזור לאלנה לעבור לריגה, שתוכל לחיות בקרבת ילדיה, בתנאים יותר טובים. אספנו כסף ואנו מקווים שבקרוב נוכל לממש את התוכנית.

*מאמר זה מבוסס על הרצאה שניתנה בסניף הנגב של החברה הגניאלוגית הישראלית.

בזיל סנדלר נולד בשנת 1929 בדרום אפריקה. הוא למד באוניברסיטה של קייפטאון. בשנת 1948 הוא עלה לארץ עם אשתו ריבה, ובארץ חי בקיבוץ מעין ברוך, במושב בית ינאי ובנתניה. יש להם שני בנים ושתי בנות, ו-14 נכדים. כולם חיים בישראל. עיסוקיו השונים היו איכר, מנהל עסקים בחל אביב, מנהל מערכת התיירות בסט. תומאס (St. Thomas) באיי הבתולה (Virgin Islands), ראש מחלקת העלייה בפדרציה הציונית ביוהנסבורג, דרום אפריקה, ושליח מטעם ממשלת ישראל בגרמניה.

בטירה, בחתונות וכדומה. הוא היה דמות פופולארית, תמיד מספר סיפורים ובדיחות. באחד האירועים האלה הוא פגש את אלנה והם התחתנו בשנת 1955. הם התגוררו באותו בית שאלנה גרה היום, ללא מים זורמים או שירותים אחרים, וריטה נולדה בבית זה. בבית הספר כינו את ריטה היהודיה היפה. היא לא ידעה מה זה יהודי, ואז התחילה לחקור ולקרוא על הנושא, ומקס אישר לפניה שהוא נולד יהודי. כל מה שהיא ידעה הוא שאמו של מקס ברחה מהבית וששמה היה לווינזון.

בקולדיגה נפגשנו עם מלאכנו הטוב דאינה והלכנו כולנו למסעדה לחגוג את גילוי משפחתנו החדשה. נפרדנו בהתרגשות.

חזרנו לריגה עיפים אך מאושרים. ביקרנו במרכז היהודי של ריגה, דיברנו עם המזכירה וביקשנו שיכירו ביאנוש כ"חסידי אומות העולם." הם בודקים עכשיו את הנושא.

נפרדנו בדמעות, כי התאהבנו במשפחתנו החדשה. נדברנו שריטה, אלכס, איווטה וסשה יבואו לבקר

הכתובה לעזרת הגניאלוגיה

שלום צבר

הרצאה שניתנה בסניף ירושלים של החברה הגניאלוגית הישראלית

סיכום: ז'ן-פייר סטרוויס

האידיאלים של הנישואין, ועל תולדות השמות היהודיים במקומות השונים שבהם חיו קהילות יהודיות בעבר. הקטעים הקדומים ביותר הידועים לנו, של חווי נישואין בין יהודים הם פפירוסים ארמיים מאלפנטינה (יב) שבמצרים, מהמאה החמישית לפני הספירה; בארץ ישראל נמצאו קטעים מתקופת בר כוכבא. צורת כתובות אלה עתיקה והן שונות בצורה ניכרת מהכתובות של ימי הביניים ותקופות מאוחרות יותר.

הכתובות המעוטות העתיקות ביותר הן מהגניזה הקהירית, והן מתוארכות מהמאה העשירית ואילך. כל כתובה מהתקופה הזו מהווה מלאכת מחשבת ייחודית ומקורית, עם נוסח כתיבה אופייני ודוגמות עיטור מיוחדות. מוצגת בה הבדוניה של הכלה, אותה קוראים בקול בציבור, לשמיעת כל המוזמנים. תוכן הבדוניה נמסר לכל פרטיו, בעזרת מעריכים מומחים לדבר. ההיסטוריונים שואבים מתיאורים אלה מידע רב על הלבוש והמסורת של התקופה.

בגרמניה של ימי הביניים, קבעו היהודים האשכנזים נוסח יותר פשוט, שחוזר בכל הכתובות. אפילו סכומי הבדוניה והתוספת היו קבועים. מקובלת הדעה שהנוסח האחיד הזה נקבע בתקופה של חוסר יציבות ורדיפות,

בט"ו באב תשס"ב (24 ביולי 2002), אירחה החברה הגניאלוגית הישראלית את פרופסור שלום צבר, ראש המחלקה לפולקלור יהודי והשוואתי, האוניברסיטה העברית, שדיבר על כתובות, נושא ההולם את תאריך ההרצאה.

הכתובה היא למעשה חוזה הנישואין בין החתן והכלה, על פי ההלכה היהודית. הכתובה מציינת את החובות האישיים והכספיים של החתן כלפי הכלה בזמן החתונה, המשולמים לה במקרה שהבעל נפטר או במקרה של גירושין. מסמך זה מהווה כתב הגנה לאשה ושמירה על שלמות המשפחה היהודית.

אין הכתובה מוזכרת בתנ"ך. אולם, מאחר שהגט – מסמך הגירושין – אכן מוזכר בו, ההנחה היא כי שהשימוש בכתובה גם הוא קדום. במאה החמישית לספירה, כבר היה חוזה הנישואין הכתוב מקובל בין היהודים. הנוסח והצורה של הכתובה נקבעו בזמן המשנה.

הכתובה מספקת לנו מידע עשיר, על החתן והכלה, על העדים, על הקהילה, על אמנות ופולקלור, על

כדי שאפשר יהיה להפיק תחליף במקרה שהכתובה הראשונה הושמדה.

בספר של ימי הביניים, המשיכו היהודים להשתמש בכתובות מיוחדות, והכתובה היא מסמך חי, עם שפע וגיוון רב של פרטים. אחת הכתובות מהתקופה כוללת את חתימתם של תשעה עדים, אם כי רק שניים דרושים לפי ההלכה. שם המקום מלווה לעתים קרובות בשם הנהר המקומי. לא מוזכרים בה, בדרך כלל, שמות השליטים באותה תקופה (אם כי כתובות ספרדיות יותר מאוחרות וכאלה שנכתבו בארצות האיסלם, מציינות לעתים גם את שם השליט). כל כתובה מחולקת לשני חלקים: הכתובה הרשמית הרגילה בצידה האחד בדרך כלל בצד ימין), והתנאים המיוחדים לחתובה הספציפית בצד שמאל.

המנהג להשתמש בחופה ניידת הוא מנהג אשכנזי, והוא התחיל במאה ה-16. הספרדים השתמשו בחופה קבועה, ושלא כמו האשכנזים, הם ניהלו את טקס החתונה בדרך כלל בתוך בית הכנסת. עד למאה ה-18, התקיימו החתונות היהודיות בחלק הראשון של החודש, בזמן התמלאות הלבב, כסמל לפוריות ושגשוג.

אחרי גירוש ספרד, שמרו היהודים הספרדים את מסורתם ומנהגייהם. למשל, רבות מהכתובות בוצעה מעוטרת בסגנון מאורי, עם קישוטי קשתות פרסה מוסלמיות. אך הסגנון השתנה עד מהרה בהשפעת אמנות הברוק הונציאנית, והכתובה הספרדית המצוירת הפכה ליצירת אמנות ממש. פסוקים מהמקרא מהווים לעתים קרובות חלק מהעיסורים.

ההשפעה האיטלקית הביאה לשימוש בשלטי יוחסין, וסמלי מגינים מיוחדים לכל משפחה. בדיונים הלכתיים של התקופה, מציינים חכמי איטליה סמלים אלה אינם באים לחקות את המנהגים הנוצריים; ההפך הוא הנכון – הם מסמלים את שנים עשר השבטים כפי שהם מיוצגים בספר במדבר.

לעתים, אף לא רשמו במפורש את שם החתן והכלה, ובמקום זאת צויר סמל המשפחה. לדוגמה:

• סמל משפחת גורצי (איטליה) הוא שלושה ראשים מכוסים, בצורה של משולש.

• משפחת פואה (Foa) ממוצא איטלקי וצרפתי, מיוצגת על ידי שני אריות זה מול זה ליד עץ דקל גדול עם מגן דוד.

• השלט של משפחת רפפורט מראה את האיטימולוגיה של שם משפחתם: שתי כפות ידיים מורמות בברכה (כוהנים), עורב (*rabe*) בגרמנית עתיקה) ושם העיר פורטו באיטליה.

לפעמים רומזים הקישוטים והציורים לשמם של החתן או הכלה: לשם אסתר, תמונה ממגילת אסתר; ליעקב, סולם המגיע השמימה; לדיידה, התמונה של המלך שלמה במשפט שלמה המפורסם, ועוד.

לכתובות של גילי ספרד במרוקו יש נקודות משותפות. המיוחד להן היא רשימה ארוכה של אבות המשפחות של הכלה ושל החתן, דבר האמור להוכיח את מוצא המשפחה מספרד. כמו כן כוללת כל כתובה בקשה מהאל שינקום את גירושם מקסטיליה. החתונה היהודית במרוקו התקיימה על פי רוב ביום רביעי, בעקבות מסורת יהודית עתיקה (משנה כתובות, פרק א' משנה א'). יום חמישי היה יום ישיבת בית הדין, וכל טענה (כגון אי-מציאת בתולים בכלה) יכלה להתברר מייד למחרת היום בפני בית הדין.

שלום צבר (PhD בתולדות האמנות מאוניברסיטת קליפורניה UCLA, 1987) הוא פרופסור לאמנות יהודית ותרבות חומרית יהודית באוניברסיטה העברית בירושלים. הוא ראש המחלקה לפולקלור יהודי והשוואתי; המחלקה לתולדות האמנות; בית הספר לתלמידי חוץ לארץ. הוא פרסם מספר ספרים ומאמרים רבים על כתבי יד עבריים מאויירים, כתובות מקהילות שונות, אמנות עממית במאה ה-19 בירושלים, נושאים תנכיים באמנות, האמנות היהודית וההלכה, ונושאים קרובים אחרים. שטחי ההתעניינות העיקריים שלו הם האמנות היהודית והתרבות החומרית של הספרדים באירופה, יהודי איטליה, והקהילות היהודיות בארצות האיסלאם. הוא עורך את רימונים – כתב העת היחיד בעברית על אמנות יהודית – וחבר במערכת של מספר כתבי עת אקדמיים אחרים.

בית העלמין היהודי בשומן (Shumen), בולגריה

מקור למחקר גביאלווגי

יוסף קובו

מתורגם מאנגלית

שומן, או שומלה, כפי שנקראה עיר-טירה עתיקה זו במשך 500 השנים של שלטון האימפריה ההעות'מנית, נמצאת בצפון-מזרח בולגריה, כ-100 קילומטר דרומית לנהר הדנובה ו-60 קילומטר מערבית לחוף הים השחור.

המצבות של 653 יהודים, שנקברו בבית העלמין של שומן בין השנים 1873 ו-1966 מהווים מקור מידע חשוב, לא רק לגבי שמות היהודים שחיו במקום, אלא גם לגבי השמות הנפוצים בכל הקהילה הספרדית בבולגריה, שהיא למעשה הקהילה הגדולה שם.

סרוז'ון. סגן אלוף אברהם (מורנו) משה גרציאני היה אחד היהודים המעטים שלמד באקדמיה הצבאית של סופיה והגיע לדרגה של קולונל.

בביקורנו בשומן בחודש מאי 2001 התגלה לפנינו המצב העגום של בית העלמין היהודי במקום. בגלל חוסר טיפול נאות, בעקבות עליית יהודי בולגריה לישראל בשנים 1948-1949, מצאנו כי הגישה לקברים היתה ממש בלתי אפשרית, והגדר ניזוקה בחלקה הגדול. יהודי שומן החיים בישראל נענו בנדיבות רבה לפנייה לתרום לשיקום בית העלמין ולתיקון הגדר. עבודת השיקום כבר החלה, ומבקרים הרוצים לפקוד את קברי יקיריהם יוכלו לעשות זאת בקרוב. הקהילה היהודית הקטנה של שומן קיבלה על עצמה לדאוג לתחזוקה השוטפת של בית העלמין, דבר שיאפשר, בבוא הזמן, לחקור באופן מעמיק יותר את המידע הרשום על המצבות.

כמו בערי בולגריה האחרות, טמונים כיום רוב יהודי שומן הותיקים בבית העלמין, עדות זוממת ועצובה לקהילה יהודית זו, כה פעילה ומלאה חיוניות בעבר.

בית העלמין היהודי בשומן, שנים 1873-1966: ראה רשימת שמות בסוף הנוסח האנגלי של המאמר. הנתונים המלאים יופיעו בקרוב באתר האינטרנט של Federation for the Advancement of the Sephardic Studies and Culture www.sephardicstudies.com

ביבליוגרפיה

ארדיטי, בנימין. יהודי בולגריה – קהילת שומלה. תל אביב, 1969.

קשאלס, חיים. קורות יהודי בולגריה. תל אביב, דביר, 1971. 5 כרכים.

Farin, Rafael B. *Pervite Evrei v Shumen*. [היהודים הראשונים בשומן]. כתב יד כתוב לפני 1950. (בולגרית).

יוסף קובו, יליד סופיה, בולגריה (B.A במדעי המדינה ועיתונאות ו-M.A במשפט בינלאומי מהאוניברסיטה העברית) עלה לארץ ישראל בשנת 1944, אחרי שנתיים במחנה עבודת כפייה בזמן מלחמת העולם השנייה. אחרי הקמת המדינה ושירות בצה"ל, הוא נשלח על-ידי הסוכנות היהודית לדרום אמריקה כדי לסייע ליהודים צעירים לעלות לארץ. הוא הקדיש את הקריירה שלו לקידום מערכות הכשרה טכנולוגית ישראלית בארצות זוכרות ספרדית ופורטוגזית. אחרי פרישתו לגימלאות לפני שלוש שנים, הוא למד ספרות לדיע באוניברסיטת בר-אילן. ספרו על תולדות יהודי רוסצ'וק, בולגריה יצא לאור זה עתה.

על-פי הספר *תיאור העיר שומלה (Description de la ville Choumla)* מאת Barbie de Bokaje, פרופסור לגיאוגרפיה באקדמיה הצרפתית שביקר בעיר בשנת 1910, התיישבו היהודים בשומן במחצית הראשונה של המאה ה-18. בזמן ביקורו שם היו בשומן בסך הכול 4,000 בתים, וב-38 מהם התגוררו יהודים. אם נחשב ממוצע של כשבעה אנשים במשפחה בזמן ההוא, הרי חיו אז בשומן 260-270 יהודים, לערך.

רפאל פארין (Raphael Farin 1889-1951), יליד שומן, מספר ברשימותיו כי היהודי הראשון שהתיישב בשומן היה חיים אשכנזי, הרופא הראשי (חפים באשי) של המושל התורכי. בשנת 1830, ברחו יהודים רבים מאדריאנופוליס (Edirne) לשומן, בגלל מגפת כולרה קשה. קבוצה נוספת של פליטים הגיעה לשומן לאחר השריפה הגדולה ברובע היהודי באדריאנופוליס ב-1835. בין הנמלטים לשומן היו גם המשפחות נבון ושואב. לדברי נוסע גרמני מלייפציג שביקר בשומן, התגוררו באותו זמן בעיר כאלף יהודים.

בשנת 1855 החליטה הקהילה המקומית לבנות בית כנסת, שחנכתו התקיימה ב-1860. אחרי מגפת הכולרה ב-1873, עטש בית העלמין הישן, והוקם בית עלמין חדש.

כמו בכל רחבי האימפריה העות'מנית, למדו הילדים היהודים ב"מלדר" (meldar), בית ספר דתי הדומה ל"חדר" במזרח אירופה. הודות להשתדלותו של ראש הקהילה מנחם נבון (1828-1906) ולאחר מאבק קשה עם חברי הקהילה השמרנים, נפתח בשנת 1869 בית ספר לבנים, מיסודה של כ"ח ("כל ישראל חברים" - Alliance Israelite Universelle). בשנת 1871 התמוזג ה"תלמוד תורה" עם בית הספר של כ"ח וב-1874 הקימה כ"ח גם בית ספר לבנות. בשנת 1878, אחרי מלחמת רוסיה-תורכיה ושחרור בולגריה, עלה מספר היהודים ל-1400, בעיקר הודות להצטרפות התושבים החדשים מערים בולגריות סמוכות, כמו רוסקה (Russe), וידין (Vidin) וניקופול (Nikopol), שנמלטו מפני הצבא הרוסי המתקדם. אולם, במפקד האוכלוסין הראשון שנערך ב-1880 נמצאו בשומן רק 777 יהודים, מאחר שרבים חזרו במשך הזמן לרוסה ולוידין. לפני מלחמת העולם השנייה, ירד מספר היהודים בשומן ל-540.

הקהילה היהודית בשומן היתה פעילה מאוד בתנועה הציונית בבולגריה לפני מלחמת העולם השנייה, ולאחריה עלתה כמעט כל האוכלוסיה היהודית לישראל. כיום מתגוררות בשומן משפחות יהודיות מעטות, ויש גם נישואי תערובת, כמו בחלקים האחרים של בולגריה. מספר ניכר של יהודים חשופים בבולגריה הם ילידי שומן. ביניהם דר' אשר חנבאל, הרב הראשי של יהודי בולגריה לפני מלחמת העולם השנייה, הכנר הידוע לאיון סרוז'ון (Surujon) ואחותו הציירת סולטנה

שמות המשפחה של היהודים באיטליה *

אדולפו קוזניצקי

סיכום ותרגום מספרדית: יוסף קובו

(מהמילה שבת), Del Monte ("מההר" – רוב יהודי רומא חיו על ההר San Lorenzo). המחבר מזכיר גם את השם Arias, הנובע, לדעתו, מהמילה parias, כפי שקראו בפורטוגל ליהודים שנשארו שם. בחלק השני של מאמרו, מגיש ד"ר קוזניצקי רשימה של שמות משפחה יהודיים ומחלק אותם לפי קריטריונים שונים:

1. שמות משפחה מספרד: Aragona, Agranati, Segre, Alamanzi, Porto, Duran, Girondi
2. שמות משפחה שמוצאם מצרפת: Foa (Foix), Bedarida (Bedarides), Momigliano (Montmelian) Cavaglione (Cavaglione), Carcassona (Carcassone)
3. שמות משפחה ממוצא גרמני: Otolenghi (Ettingen), Diena (Jena), Treves (Triers), Minzi (Meinz), Allpron (Heilbrun) Luzzatti (Lausitz), Morpurgo (Marburg)
4. שמות ממוצא אתני: Zarfatti, Gallico (מצרפת), Grego, Polacco, Tedeschi (מגרמניה)

5. שמות משפחה טופונימיים (המציינים מקום) מצפון או מרכז איטליה: Ascoli, Bassano, Pavia, Orvietto, Camenino, Viterbo, Puggia, Fano, Cividale, Foligno, Rieti, Recanati, Montefiore, Sonnino, Vercelli, Milani, Romano, Padovano/i, Modigliani, Pugliese
לגבי השם Finzi מציין המחבר שזהו אחד השמות בעלי יוקרה רבה ונפוצים ביותר, ושלגבי מקור השם יש שלוש סברות: מהעיר איטלקית Faenza, מ-Pinhas, או מן העיר Pilsen.

6. שמות משפחה ממוצא עברי: Bolaffio (אבולעאפיה), Mestre (רבי), Pacifici (שלמה-סלומון), Sacerdote (כהן), Bonaventura (מזל טוב), Leone (יהודה), Marco (מרדכי), Guiglielmo (בנימין), Cesare (חזקיה), Tranquillo (מנוח), Vivante (חיים), Benedicto (ברוך), Grassini (גרשון), Consolo (נחמן), Del Vecchio (זקן), Forti (חזק), Angeli (מלאכי), Bemporad (בן פורת), Colombo (יונה), Ferro (ברזילי).

במספר מקומות חוזר ומציין המחבר שיש להתייחס בזהירות רבה כאשר באים לקבוע את מוצא שמות המשפחה המוזכרים במאמרו, היות והם אינם בלעדיים ליהודים ומהווים רק אינדיקציה חלקית לגבי המוצא היהודי של בעל השם.

* על-פי מאמר שהתפרסם ב"תולדות", כתב העת של החברה הגניאלוגית היהודית בארגנטינה, גיליון 16, מרס 2002.

בגיליון מס' 16 (מרס 2002) של "תולדות", הירחון של החברה הגניאלוגית היהודית בארגנטינה, התפרסם מאמר מעניין של ד"ר אדולפו קוזניצקי (Adolfo Kuznitzky) על שמות המשפחה של יהודי איטליה. כותב המאמר מסתמך על שורה של מחקרים שנעשו על-ידי מספר מומחים בבושא, ביניהם: C. Roth, Schaerf, Cologni, Pedro Dineri, חזן ואחרים. בחלק הראשון של מאמרו מתעכב ד"ר קוזניצקי על מספר כללי יסוד של האנומסטיקה (חקר השמות). הוא מציין שיש שתי שיטות לקביעת שמות: השיטה הגנומינאלית (של השם הפרטי) והשיטה הקוגנומינאלית הכוללת גם את שם המשפחה. בה בעת שהשיטה הראשונה נתונה לשינויים תמידיים ונותנת לאנשים את החופש לבחירת השם, השיטה הכוללת גם שם משפחה היא קבועה וסגורה ויש בה מידה מסוימת של כפייה. לפי שיטה זו אפשר למצוא בשם פרטים מסויימים הקשורים לבעל השם, כגון מקומות, מקצועות וכדומה, וכותב המאמר מציין שהיא הרבה יותר נפוצה בין היהודים. שישים אחוזים של שמות המשפחה היהודיים באיטליה מציינים את מקום המוצא שלהם או את מקום מגוריהם, בו בזמן שרק 37 אחוז משמות המשפחה האיטלקיים מציינים פרטים כאלה. אין זה מקרה שהשמות של ארבעה ממקבלי פרס נובל בין היהודים האיטלקיים משקפים את השיטה הקוגנומינאלית: Fermi, Segre, Montalcini, Levi.

לדעת כותב המאמר, הטופונימיה (שם המקום) מהווה אינדיקציה טובה ביותר לגילוי המוצא של היהודים האיטלקיים. מאידך, השמות עם סיומת "audi" "esio" (Milanesio), "ero" (Barbero) (Granbaudi), ו-"asco" (Bagnasco), האופייניים לאזור Piemonte אינם שמות של יהודים. בהרבה מקרים היהודים ניסו להסתיר את מוצאם. אחת השיטות להסתרת השם היא החלפת סדר האותיות של השם: Viel במקום Veali, Levi במקום Eliav וכדומה.

המחבר מבדיל בין היהודים שחיו באיטליה "מאז ומתמיד" ובין היהודים שהגיעו לאיטליה בגלל רדיפות, כמו מצרפת ופורטוגל, או כתוצאה של גירוש, כמו יהודי ספרד. רוב היהודים האלה היו ממוצא ספרדי, אך בגלל רדיפות הגיעו לאיטליה גם יהודים מגרמניה ומארצות אחרות. כדוגמה מוזכרים השמות Useglio (יהודי ממוצא איטלקי מקורי), Foa (מצרפת), Otolenghi (מגרמניה) ו-Zamorani (מספרד). בין שמות האיטלקיים ממוצא יהודי יש הרבה שמוצאם מיהודים מומרים, אשר רצו להדגיש את שייכותם לדת הנוצרית. ביניהם: De Benedetti (מבורד), Battezzato ו-Aguado (עברו טבילה), Sabatini, Sabatello.

ניתוח לפי שמות פרטיים כלי לחקר שם-משפחה-יחיד ומשפחות גדולות מאוד ישראל פיקהולץ מתורגם מאנגלית

עם ארבעים עד חמישים פריטים ואחדות עם קומץ פריטים בלבד (ר' דוגמה של טבלה בנוסח האנגלי של המאמר). הפריטים בטבלאות כוללים את כל צאצאי פיקהולץ, ללא התחשבות בשם המשפחה. העדפתי טבלאות HTML על טבלאות Excel מהסיבות הבאות:

* ניתן להעלות את הטבלה על אתר האינטרנט שלנו, לשם גישה נחה לכל חברי צוות הפרוייקט.
* הטבלאות יותר אסתטיות, וניתן להשתמש בצבע בצורה יותר יעילה.

* רוחב העמודות מתכוון באופן אוטומטי, לפי הצורך.
* ניתן בקלות לקשר כל טבלה לעמוד הראשי בשם "השמות שמשפחות פיקהולץ נתנו לילדיהם", עם קישוריות לכל שם. עמוד ראשי זה ערוך לפי צבעים, בהתאם למספר הפריטים בכל עמוד. (לצער הרב אני חייב להודות כי לא עדכתי את הצבעים, אבל הצבעים כפי שהם מספיקים להבחין בין השמות ה"נפוצים" והשמות שמשמשים בהם לעתים רחוקות יותר). עמוד זה כולל גם רשימת הערות והסברים, היכולים להביא תועלת למשתמש.

* יש לנו אפשרות – בלתי מנוצלת בשלב זה – לקשר כל אדם לעמוד HTML המכיל את הפרטים על הענף המסוים של משפחתו הוא.

לפני שאסביר את מבנה הטבלה, אציין מספר החלטות "מינהליות": כללתי בטבלה רק את האנשים שנולדו באירופה לפני 1940 ואלה שנולדו במקומות אחרים עד 1922. השיקול כאן הוא שאת אלה שנולדו בשנים מאוחרות יותר לא קשה לזהות, ושמותיהם ממילא פחות קשורים לשמות אבותיהם מאשר בדורות הקודמים. בכל מקרה, הוספת כמה תריסרים של שמות כמו יוסף או שרה היה רק מסרבל את הטבלאות ופוגם ביעילותן. אם כי מטרת הבדיקה היא לסקור את צאצאי פיקהולץ, ולא את בני או בנות הזוג, לא תמיד ברור מרישומי הלידות הקדומים איזה מההורים הוא פיקהולץ – וייתכן ששניהם. על כן כללתי במקרים אלה את שני השמות. בעלי שני שמות נכללו בשתי הרשימות. משה-הרש (Hersch) מופיע ברשימה של "משה" וכן ברשימה של "הרש". באותו אופן, תופיע הדודה קְסִי (Bessie), ששמה העברי הוא דבורה, תחת שני השמות. בדרך של "חיים" כללתי גם את אלה שהשם חיים נוסף לשמם בזמן מחלה קשה, בהתאם למנהג היהודי הנפוץ.

הגדרת השמות היא מקיפה עד כמה שיותר. בדרך "מרדכי", למשל, נמצא את הגירסאות השונות של השם, כולל מקס ומרקוס. כללתי גם אנשים שהשתמשו

הגדרת הבעיה

במחקר על שם-משפחה-יחיד ומשפחות גדולות מאוד, קיימת לעתים בעיה במעקב אחר כל האנשים בעלי אותו שם פרטי. תוך כדי הכנת "פרוייקט פיקהולץ" (שמטרתו המוצהרת היא "לזהות את כל צאצאי משפחות פיקהולץ ולקשר ביניהם מחדש"), התברר לי כי הכרחי לעקוב אחרי כל האנשים בעלי אותו שם פרטי, ולרכז את כל השמות הדומים, כדי למנוע רישום כפול ולסייע בקביעת קשרים בין משפחות ויחידים. במקום ללמוד איך התגברו אחרים על הבעיה – ואני בטוח שרבים עשו זאת – העדפתי לפתח שיטה שתתאים לצרכים המסוימים שלי. בשורות הבאות אני מבקש לשתף בכך את הקוראים. אשתמש לשם כך בדוגמות אופייניות מתוך "פרוייקט פיקהולץ".

עד סוף המאה התשע-עשרה חיו רוב משפחות פיקהולץ בערים סקאלאט (Skalat) ורוזדול (Rozdol) שבגליציה המזרחית, לכן התמקדנו ברישומי המשפחה בשתי עיירות אלה. כאשר המפתחות של פרוייקט JRI-Poland הפכו נגישים לציבור, התאפשר לנו להרחיב את המחקר לערים אחרות במזרח גליציה, על בסיס מסורות המשפחה, מקורות בארצות הברית, וינה וישראל, ואיזכורים שונים בתוך JRI עצמו. התמונה לא תהיה שלמה אם לא אזכיר את התפקיד שמילאו רבים מחברי JewishGen שהסבו את תשומת לבי לאיזכורים של השם פיקהולץ כל אימת שנתקלו בהם במסגרת מחקרם, באופן מיוחד ברישומים בארצות הברית. עם ריבוי השמות, הצורך לקבוע אם "אדם חדש" (כלומר שם חדש שהצטרף לרשימה) אינו משהו שכבר מוכר לנו – הפך לחיוני ביותר. לדוגמה, היו לנו כ-40 אנשים שונים ששמם יצחק (או איזאק, אייזיק, איציק וכו' – Izak, Eisik, Ajzek, Eisig, Icyk, Itzik,) – (Itsig, Isaac, Yitzhak) פיקהולץ, והתחלנו לצפות שכל שם חדש שנמצא יהיה בעצם משהו שאנו "כבר מכירים". התוכנה הגניאלוגית שאני משתמש בה (Brother's Keeper) לא מאפשרת לי לזהות במדויק שם שכבר רשום, הן בגלל דרכי האיות השונות של אותו שם והן מפני שהתוכנה אינה מאפשרת להפיק טבלה פשוטה עם מידע מזהה, שניתן לראות אותה במבט אחד.

סוג הפיתרון

החלטתי אפוא לבנות טבלה עבור כל שם פרטי, ובמשך הזמן הגעתי לשלושים ותשע טבלאות של שמות גברים ועשרים וחמש טבלאות של שמות נשים – אחדות מהן

סקאלאט לייב הוא אריה, אך בין בני רוזדול (Rodzol) לייב הוא יהודה). באותה דרך נהגתי לגבי השמות אסתר ויהודית, היכולים להיות חופפים ליטה (Yetta). אין לי ספק שיהיה מי שיערער על הדרך שבה נהגתי לגבי השמות צירל (Cirl) ורוזה.

בשם ה"לועזי" שלהם אפילו כאשר שמם היהודי היה שונה - למשל דף "שמואל" (Samuel) כולל בעלי השם סם (Sam) שבמקור היו זיסא, שניאור או שלום. שמות חופפים נכללים ביחד - לדוגמה אריה ויהודה, ששניהם הם ברוב המקרים לייב (Leib) נמצאים בדף אחד (למעשה, כך שמתי לב בפעם הראשונה שבין בני

תכנון הטבלה

Pikholz Descendants Named CHANA

Birth Name	Hebrew Name Ref. No.	Father's Name Mother's Name	Birth Year Birthplace	Residence Spouse's Name	Death Date	Family or Source	Remarks
Chane Chaje	Chana Chaya 1947	Motie Taube?	~1823	Skalat Eliezer	14 Jul 1896	Eliezer	Grandmother of #198, 1965, 2023
Itta Chane Damm	3575	Eisik Damm Feige	1870 Rozdol	Rozdol? Ahron Fuks?		Rozdol index	
Chanzie Frankel	2396	David Lazel Frankel Bessie	1875 Skalat	Skalat -	1876	Pittsburgh	
Jtte Chana	2843	Jossel Szeindel Sauerberg	1877 Rozdol			Rozdol birth records	
Annie	Chana 1175	Bernard Bluma Bernstein	~1878	Philadelphia Nathan Tersuhow	14 May 1959	Steve	
Chanzie	3065	David Schmucl Freude Lincycz	1880 Skalat			Skalat birth records	
Chane Jente	3069	Moses Hersch Frymcie Gruberg	1880 Kaczanowka	Kaczanowka -	21 Dec 1883	Laor	
Jtte Chane	3019	Dawid Wolf FeigeLea Fridman	1881 Rozdol			Rozdol birth records	
Chanzie	1944		1892	Skalat Moses Liebergall		Skalat records	Maybe connected to "Tonka"
Enge	Chana? 2350	Joseph	1890s	Isaac Greenspan		Rita	
Chana	3356	Max Buna	~1892 Brooklyn?			EIDB	
Beile Chane Ornstein		Srul Ornstein Riwke Reisie	1893 Skalat			Rosa & Eliezer	
Chana Tanne	Chana 1736	Bendit Tanne Lea Shteg	~1895	-	Shoah	RavJG	
Chana Kiwetz	Chana 1965	Zwi Kiwetz Tema	1897 Skalat	Skalat		Eliezer	First cousin of #1198, 2023

Birth Name	Hebrew Name Ref. No.	Father's Name Mother's Name	Birth Year Birthplace	Residence Spouse's Name	Death Date	Family or Source	Remarks
Chane Chaje	3514	Josef Cirl	1897 Skalat			Rosa & ??	
Ann	Henie? 370	Abraham Manya Horowitz	~1898	New York Sam Fink	16 Aug 1978	Yitzhak	
Chane Chaje		Cirel	1898 Skalat			Skalat birth index	Father may be Josef Pickholz
Chana Malka Haftel	Chana Malka 147	Velvel Haftel Sosi	~1902 Synowodsk o	Givatayim Dukas	Dec 1966	RavJG	
Chana Langenauer	2500	Yosef Raizel Langenauer	1903 Rybnik	Bernard Laufer	1982	RavJG	
Chana	Chana Chaya 1198	Eliezer Sarah Cackes	1914 Tarnopol	Tarnopol	1942 - Shoah	Eliezer	First cousin of #1965, 2023
Chane Chaje Kiwetz	Chana Chaya 2023	Eliezer Kiwetz Devorah	~1922 Skalat	Skalat -	Shoah	Eliezer	First cousin of #1965, 1198
Chana	Chana 1594	Chaim Pesa Heller	~1924 Skalat?	Skalat? -	Shoah	Tonka	First cousin of #1885
Chana Messing	Chana 1885	Nisan Messing Cyla	~1929 Skalat?	Skalat? -	Shoah	Tonka	First cousin of #1594
Chana Zamojre	2563	Mathilde Liebergal	~1931	-	Shoa	Tonka	

להלן הסברים לשמונת העמודות בטבלה:

השם בלידה

בשורה הראשונה השם המלא שניתן בלידה, בשורה השנייה שם המשפחה בלידה (חוץ מהשם פיקהולץ, כפי שהוסבר לעיל).

השם העברי / מספר ההתייחסות

השורה הראשונה בעמודה זו שמורה לשם העברי, אבל ברוב המקרים לא טרחתי לרשום אותו אלא אם כן השם היה ידוע (ולא משוער בלבד) והיה שונה בבירור מהשם שניתן בלידה. בשורה השנייה נרשם המספר הסידורי של האדם המסוים בתוכנה הגניאלוגית שאני משתמש בה, לשם נוחיות בהתייחסות אליו.

שם האב / שם האם

השם המלא של שניהם, אם ידוע. בעלי השם פיקהולץ רשומים בכחול.

לדעתי יש חשיבות עליונה בכך שאפשר לראות במבט אחד על הטבלה את המידע הרלוונטי על כל שם רשום; לשם כך הייתי זקוק לטבלה שלא תדרוש גלילה אופקית. דבר זה הצריך יצירת עמודה בת שתי שורות לכל פריט, וזה אפשר לי להכניס סוגים שונים של מידע בכל שורה.

כדי לחסוך מקום ולהימנע מסתירות באיות, לא רשמתי את שם המשפחה של כל אלה ששם המשפחה שלהם הוא צורה כלשהי של השם פיקהולץ. השמות הפרטיים שלהם נרשמו בכחול (בטבלאות אלה אני משתמש רק על צג המחשב – אם הייתי צריך להדפיס אותם הייתי קרוב לוודאי משתמש באות מודגשת, ולא באות כחולה).

הפריטים רשומים לפי סדר הלידות, פחות או יותר, תוך התחשבות בקבוצות משפחתיות ברורות וכפילויות אפשריות.

שנת הלידה / מקום הלידה

שנת הלידה נרשמה בארבע דרכים שונות:

- * טקסט רגיל שחור כאשר שנת הלידה ידועה.
- * טקסט רגיל שחור עם טילדה (~) כאשר שנת הלידה משוערת בקירוב, כגון כאשר חושבה לפי גיל הפטירה הרשום.
- * טקסט ירוק כאשר שנת הלידה משוערת על-פי שנת הלידה של הילד הראשון הרשום. אני מניח את גיל האם בלידה ראשונה עשרים ושתיים וגיל האב עשרים וחמש.
- * טקסט כחול כאשר שנת הלידה היא ניחוש בלבד, או אומדן גס.

מקום הלידה מבוסס על רישומים. לא הכנסתי את ארץ הלידה מאחר שאני יודע איפה נמצאים כל המקומות האלה ולא רציתי לתפוס מקום נוסף.

מקום המגורים / שם בן (בת) הזוג

קביעת עיר המגורים מבוססת בדרך כלל על רישומים מאוחרים, כולל לידות הילדים. לגבי חלק מהאנשים, רשומים מקומות מגורים אחרים. שם הלידה של בת הזוג נרשם במלואו, כאשר הוא ידוע. אם שם בת הזוג גם הוא פיקהולץ, מצוין הדבר במקום.

תאריך הפטירה

התאריך הכללי או השנה, אם ידוע. במקומות המתאימים נרשם "שואה".

המשפחה או המקור

ידועות כשלושים משפחות פיקהולץ עם ארבעה דורות או יותר, ונתתי להן שמות על-פי מקום המגורים העיקרי, האב הקדום הבולט או החוקר המודרני. ענף המשפחה שלי, לדוגמה, נקרא Pittsburgh, אף כי אחדים מבני המשפחה רגלם מעולם לא דרכה בעיר זו. כאשר ידוע ענף המשפחה של האדם, הוא רשום כאן. כפי שכתבתי לעיל, חשבתי לחבר כל זאת בקישוריות אל המבנים המפורטים של המשפחות, אך לא עשיתי זאת עד עתה. קישור כזה אינו באופן מיוחד חשוב בשבילי ולא נראה לי שאחרים ימצאו בו עניין. לאלה שענף המשפחה לא ידוע עדיין, רשמתי את מקור המידע (או לפחות אחד המקורות) על האדם המסוים – כגון "יד ושם", "EIDB" (בסיס הנתונים של אליס איילנד), "רישומי פטירה מסקאלאט", או "אינדקס הלידות של רוזדול".

מאחר שמשפחות פיקהולץ מתחלקות באופן ברור למדי לבני סקאלאט ובני רוזדול, סימנתי את הפריטים בעמודה זו ברקע צהוב או כחול, בהתאמה.

הערות

עמודה זו כוללת השערות על אנשים שאולי זהים, אבל אין לנו לגביהם די הוכחות כדי לרשום אותם בצורה זו.

כאשר הדבר רלוונטי, מורחבת משכבת ה"הערות" לשתי שורות או יותר.

דוגמות להצלת השיטה

שמעון (Simon) ודבורה (Dwore)

במפתח JRI-Poland, שלאחרונה נוספו לו הנתונים של העיירה קופיצ'ניצה (Kopiecienice), מצאנו רישום לידה ללאה פיקהולץ, בת שמעון ודבורה (Simon and Dwojra) פיקהולץ מסקאלאט. שנת הלידה של הילד הראשון של לאה, דבורה, היא 1882, והנחנו על-כן שלאה נולדה ב-1860 בערך. לא היתה לנו ידיעה קודמת על זוג בשם שמעון ודבורה ונראה לי כי יש לנו יותר מדי אנשים בשם שמעון שנולדו לפני 1850, וכך שיערתי שדבורה היא אולי בת פיקהולץ (למעשה היה לנו שמעון אחד שרשמנו את שנת לידתו כ-1838, על-סמך רישום ילדו, שנולד ב-1863 בסקאלאט). אם כך, אם לאה נולדה ב-1860, הרי אמה דבורה נולדה בערך ב-1838, אם לאה היא אכן ילדתה הראשונה. רישומי AGAD לסקאלאט מתחילים ב-1860, כך שאין לנו רישומים של לידות מוקדמות יותר.

והנה, בעמוד "דבורה" מצאנו רישום של דבורה שנפטרה בסקאלאט ב-1861 בגיל עשרים ושלוש – כלומר היא נולדה בשנת 1837-8. חקירה נוספת העלתה באופן ברור למדי כי בעלה של דבורה התחתן אז בשנייה ונולדו לו ילדים החל מ-1863, ושני בעלי השם שמעון הם למעשה אדם אחד. מאחר ששתי המשפחות הן פיקהולץ ומאחר שאנו יודעים ששם המשפחה של אשתו השנייה של שמעון היה שונה (וולטוך-Waltuch) אנו יכולים להיות בטוחים למדי כי שם המשפחה של שמעון היה פיקהולץ. משהיתה לי התיאוריה, חיפשתי ומצאתי צאצא של משפחת שמעון-וולטוך שהכיר בצורה מעורפלת באחד הצאצאים של שמעון-דבורה כ"איזה שהוא קרוב משפחה". הזמנתי גם את רישום הפטירה של דבורה והתברר לי כי היא היתה אחותה של האשה השנייה – דבר שנראה שסגר את הקשר. אשתו הראשונה של שמעון נפטרה בגיל עשרים ושלוש והשאירה אותו עם שני ילדים קטנים, ואז הוא נשא לאשה את אחותה. בלי הבדיקה והניתוח של השמות הפרטיים, היינו עדיין רואים רק את העצים ולא את היער בשלמותו.

גיטל-רבקה (Gittel-Riwke)

אליעזר פיקהולץ (מאוחר יותר חניאל-Haniel) נולד בקופיצ'ניצה ב-1880 ואמו נפטרה זמן קצר לאחר מכן. אחרי שהוא עלה לארץ – ונראה שהוא העולה הראשון ממשפחת פיקהולץ – הוא התחתן וקרא לבתו הבכורה רבקה, על שם אמו. כאשר בדקנו את הרישומים של קופיצ'ניצה, מצאנו שם גם את רישום הלידה של אליעזר וגם את רישום פטירתה של אמו (1884) – ובשני הרישומים שם האם היה גיטל. הנחתי שהשם היה למעשה גיטל-רבקה (או רבקה-גיטל), אבל מאחר שהיא

מופיע הרש פיקהולץ. סטרי היא העיר הקרובה ביותר לרוודול ולא מעט מבני רוודול התגוררו שם בסוף המאה ה-19, אם כי לעת עתה יש לנו מעט נתונים מרישומי סטרי.

בניתוח השם הפרטי יש לנו חמישים צאצאי פיקהולץ בשם הרש, שלושים ושבעה מהם עם שם המשפחה פיקהולץ ושמונה עשר מתוך אלה מענף רוודול.

בלי **ניתוח השם הפרטי** אפילו הרישום הסטטיסטי היה דורש הרבה זמן, אבל עמוד "הרש" הראה בקלות כי רק מבוגר אחד בשם הרש מהמשפחות המתגוררות ברוודול חי בשנת 1883. מידע זה קיבלנו מרישום לידה מ-1835 ולא היה לנו כל מידע אחר עליו. עתה אני כמעט בטוח כי הוא חי והתגורר בסטרי – לפחות עד 1883. אולי נוכל לאמת זאת כאשר JRI-Poland תפרסם את הנתונים של סטרי.

סיכום

הצלחות אלה, וגם הצלחות אחרות, היו אפשריות בוודאי גם בלי **ניתוח השם הפרטי**. אבל אני בטוח כי היה הרבה יותר קשה להגיע אליהן, בלי הגישה השיטתית של ניתוח השם הפרטי.

ישראל פיקהולץ נולד בפיטסבורג מעט לפני קום המדינה. הוא עלה ארצה לפני עשרים ותשע שנים, רוב הזמן היה תושב הנגב אך זה עשר שנים מתגורר בגוש עציון. הוא מתעניין בתולדות המשפחה מאז היותו ילד, אך לא התמסר לעניין ברצינות עד לפני כשמונה שנים. בארבע השנים האחרונות הוא מעורב במחקר שמטרתו לזהות ולקשר בין צאצאי כל משפחות פיקהולץ באשר הם. ישראל נשוי לפרנסיס ספיאן (Safien) לבית זילברשטיין (ממשפחת זילברשטיין מלונדון) והוא חבר בסניף הנגב של החברה הגניאלוגית הישראלית. אתר האינטרנט של פרויקט פיקהולץ הוא www.pikholz.org

נפטרה כאשר בנה היה צעיר מאוד, הוא לא ידע את שני השמות.

עד לנקודה זו, היתה אמו של אליעזר – שנולדה בסקאלאט לאליעזר ותנה-חיה פיקהולץ – רשומה ב**ניתוח השם הפרטי** רק תחת "רבקה", ולכן היה עלי לתקן רישום זה וגם להכניס אותה בעמוד של "גיטל". כאשר עשיתי זאת, שמתי לב לשם גיטל-רבקה פיקהולץ שנולדה בסקאלאט ב-1886 ליוסף פיקהולץ וצירל פיקהולץ.

השילוב של רבקה וגיטל בשם של שתי נשים, שאחת מהן נולדה מייד אחרי שהאחרת נפטרה, היה טוב מדי כדי להיות פרי המקרה. כבר אז ידעתי שצירל היתה בת דודה של אמו של אליעזר, אבל נראה לי שהקשר המשפחתי לא היתה די קרוב כדי להסביר את השם של בנה הבכור. לא היה לי כל מידע קודם על משפחתו של יוסף, אבל בדקתי מחדש את האפשרויות בניתוח השם יוסף. הבנתי אז כי יוסף זה היה כמעט בוודאות איציק-יוסף (Itzig-Joseph), **האח** של אמו של אליעזר, שנולד ב-1863. גיטל-רבקה הצעירה נקראה לא על שם בן הדוד אמה, אלא על שם אחות אביה. האם אני יכול להוכיח זאת? עדיין לא. אבל אני ישן טוב יותר בלילה, בידועי שהתרתי את הסבך. ולא הייתי יכול להגיע לכך ללא האפשרות לראות את כל בעלות השם גיטל ובעלי השם יוסף בצורה שערכתי אותם בטבלאות.

הרש מסטרי (Hersch from Stryj)

פגשתי לאחרונה חוקר שלא ממשפחת פיקהולץ שסיפר לי על הצלחותיו עם רשימות פרנומראנטים (prenumeranten). זהו מקור חשוב, אבל לי לא היתה הצלחה כלל בשימוש בו, עד עתה. אלה רשימות של אנשים שהתחייבו מראש לרכוש ספר שעומד לצאת לאור, ובכך עזרו במימון הוצאת הספר. הרשימה מתפרסמת בספר ומהווה מקור גניאלוגי. החוקר הנוכח שלח לי רשימה כזאת מהעיר סטרי, משנת 1883, שבה

רישום נתונים גניאלוגיים

יהודה קלזנר

המעוניינים לכלול גם את השמות בעברית, או לשימוש לכל צורך אחר.

2. סימון

לאחר ההערות הכלליות לעיל, אני מציע את שיטת הסימון הבאה, בכל מקום שהדבר מתאים ואפשרי.

1. R' לציין Rabbi או Reb, כמו R'Yehuda, R'Yekutiel, דבר שהוא נוח מאוד בחליפת מכתבים. הסימון R. שרבים משתמשים בו למטרה זו, אפשר להבינו בטעות כמציין את האות הראשונה של השם, או את השם האמצעי.

2. b' מ"בן" או "בת" בעברית, כמו Yehuda b'Shmu'el או Beile b'Yitzchak. דבר זה נוח במיוחד, כי הוא מאפשר להשתמש בסימון אחד לשני המינים, כמו בעברית.

3. m' לציין את מקום המוצא או מקום המגורים, כמו R'Pinchas או R'Aharon m'Karlino או m'Korets. גם סימון זה הוא כמובן מן העברית "מן" או "מ-", והוא נוח במיוחד כדי לסמן רבנים – אבל לא רק רבנים – מהתקופה ששמות משפחה עדיין לא היו בשימוש נרחב ואחד המבחינים בין שני אנשים בעלי שם פרטי זהה היה מקום מוצאם. שלושת הסימונים הנ"ל, שאחריהם בא תמיד שם של אדם או של מקום, יבואו בלי רווח בין הסימון ובין השם, כדי למנוע הפרדה בסוף השורה.

1. כללי

בפרק זה ובפרקים הבאים אני מבקש להציע שיטה לרישום נתונים גניאלוגיים, לחוקרי הגניאלוגיה היהודית ובמיוחד לאלה העוסקים בגניאלוגיה רבנית. בדרך זו של רישום ראוי להשתמש גם בכתיבה ובחליפת מכתבים בנושא זה. אין אני מתכוון להציע שיטת רישום גניאלוגי נוקשה, אלא כללים אחרים, שחוקרים רבים כבר משתמשים בהם, כדי לפשט את הרישום ולעשותו מובן במידה מקיפה, וכן לעזור למצטרפים החדשים למחקר הגניאלוגי ולאלה שניסיונם מועט. ההצעות מבוססות על ניסיוני הממושך עם מסד נתונים גדול, הכולל רישומים מכל הסוגים, של אנשים ומקומות. השיטה תתואר במספר פרקים קצרים, וכל אחד ידון בהיבט אחד של הרישום.

אין כל סיבה טכנית המונעת מאיתנו לבצע את הרישום באותיות לטיניות במקום באותיות עבריות. הסיבה היא רגשית בלבד. מאחר שאנו עוסקים בגניאלוגיה יהודית, נראה הדבר מובן מאליו לנהל את הרישום בעברית. אולם, מסיבות מעשיות רבות, כמו למשל הקשרים הבינלאומיים הנרחבים, קל יותר לנהל את הרישום באותיות לטיניות, ודבר זה אינו מכתים כהוא זה את הדברים הרשומים. יתר על כן, כל תוכנה גניאלוגית מכילה שדות נוספים שאינם בשימוש, או שדות שאינם רלוונטיים לגניאלוגיה יהודית. אקרא לשדות אלה שדות חופשיים, והם ניתנים להמרה ולשימוש בידי החוקרים

ספרים

לחיות את החלום – ילדות והתבגרות ברוסה (Russe) שבבולגריה מאת לילי מלמד לוי. ירושלים, יד ושם, 2002. יוסף קובו

שלום", שהוא הארגון העומד כיום בראש הקהילה היהודית של בולגריה. מספר היהודים החיים כיום בבולגריה מוערך ב-3000 עד 4000 נפש, פחות מעשרה אחוזים ממספר תושביה לפני מלחמת העולם השנייה. כל הספרים על יהדות בולגריה שיצאו לאור עד כה דנים בהיסטוריה של יהדות זו ובהצלתה מהשמדה טוטאלית לקראת סוף מלחמת העולם השנייה. יוצא דופן ראשון מבין הספרים המוקדשים ליהודי בולגריה הוא ספרה של לילי מלמד לוי, שיצא לאור לפני מספר שבועות על-ידי "יד ושם" במסגרת הסדרה על שם קורצ'ק. הספר מחולק לשלושה חלקים:

לאחר הסתלקותם של חיים קשלים (Keshales) בשנת 1977 ושל בנימין ארדיטי בשנת 1981 לא יצאו עד כמה שידוע לי, ספרים חשובים הקשורים ליהדות בולגריה, להוציא ספריהם של ויקי תמיר לבית לוי, בשפה האנגלית, שיצאו לאור בניו-יורק ב-1979 ושל מיכאל בר-זוהר שיצא בתל אביב ב-1998. בשנת 1955 יצא בסופיה ספרו של דוד כהן בשפה הבולגרית. לעומת זאת קיימת בבולגריה בשנים האחרונות פעילות מחקר ענפה הקשורה בתולדות הקהילה היהודית במדינה זו לפני גל העלייה הגדול בשנים 1948 ו-1949. מדובר בעיקר על מחקרים שונים המופיעים בצורת מאמרים בהוצאות שונות, מרביתן במימון של "מועדון

נאמנה את רגשותיה של צעירה ציונית הרואה לראשונה את חופי ארץ-ישראל.
"לחיות את החלום", הוא ספר אישי מאוד, נעים וקל לקריאה, והוא מלווה את המאורעות ההיסטוריים כפי שקרו ברוסה, הנמצאת בצפון בולגריה על גדות נהר הדנובה. הסופרת, שזהו ספרה הראשון ותוצאה של כתיבה שנמשכה ארבע שנים, מספרת לנו בכישרון לא רק על משפחתה, על שכניה, על חברותיה, על התקופה הקשה שעברה עליה, אלא גם מצליחה להעביר אלינו את תחושותיה של צעירה יהודיה מתבגרת ולרגש אותנו.

החלק הראשון, "רוסה (Russe) - עולם שאבד", מתאר את הרקע של משפחת הסופרת, את צורת החיים של משפחה בורגנית רגילה ברוסה ויחסיה הטובים עם השכנים הבולגרים.

החלק השני, "רוחות מלחמה", מתאר את התקופה מעליית השלטון הפשיסטי בבולגריה עד סיום השלטון הנאצי בספטמבר 1944, דרך עיניה של הסופרת, מילדותה ועד להתבגרותה.

החלק האחרון, "לחיות את החלום", מוקדש לפעילותה של הסופרת במסגרת תנועת הנוער הציונית "החלוק הצעיר" בתקופת השלטון הקומוניסטי, והגשמת חלומה הציוני עם עלייתה ארצה ב-1948. היא מתארת בצורה

מחקרים בתולדות יהודי פורטוגל

Studies on the History of Portuguese Jews. New York, The American Society of Sephardic Studies, 2000. 232p.

מטילדה טג'ר

כאשר קראתי שם על יהודי פורטוגל בסלובניק, הייתה לי הרגשה שלפני תרגום לאנגלית של פרק באותו נושא בספר יזכור "סלובניק עיר ואם בישראל. ת"א, 1967". התוכן זהה.

המערכת התעלמה לגמרי מהקהילה הפורטוגזית המפוארת שחיה בטוניס במשך כ-450 שנה. כמו-כן, אין בספר הזה זכר לקהילה הפורטוגזית באמסטרדם. בסוף הספר ארבעה מפתחות: מפתח כללי הכולל שמות של אנשים ונושאים, שמות מקומות, שמות של יהודים ספרדים ופורטוגזים, ורשימה של קהילות יהודיות בפורטוגל במאה ה-15.

דוב המאמרים כתובים באנגלית. שניים מובאים בצרפתית, אחד בספרדית ואחד בפורטוגזית.

לפנינו אסופה של 12 מאמרים, מחולקת לשני חלקים: פרק אחד זן בעברם של היהודים בפורטוגל והפרק השני זן בתפוצותיהם באירופה ובעולם החדש. רוב המאמרים מוקדשים לאספקטים השונים של חיי ה"מראנטס" (האנטים) בפורטוגל ומחוצה לה.

הנושאים גידונו כבר בספרים אחרים, מלבד אולי המאמר "הצאר פטר הראשון מרוסיה ויהודי ספרד" אשר לו מצרפת רשימה ביבליוגרפית מעניינת ומקיפה. מאמר נוסף איננו קשור לעניין יהודי פורטוגל. הוא זן ביהודי מרוקו בחבל האמזונס שבברזיל, והמחבר, יליד אותו חבל ארץ, שם דגש על פן שמירת המצוות על-ידי יהודים אלה בתנאים הבלתי אפשריים של הג'ונגל בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20. אין ספרות בנושא זה. למעשה זה איננו מאמר אלא עדות אישית.

חדש בספריית החברה

מזרחות: מטילדה טג'ר

תולדות היהודים בארצות ערב - חלק ראשון: העת החדשה עד המאה התשע-עשרה, מאת שלום בר-אשר, יעקב ברנאי ויוסף טובי. הוצאה: ירושלים, מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, תשמ"א. 54 ע'

בסוף ישנה ביבליוגרפיה מורחבת, לוח תאריכים, רשימת מפות ואיורים ומפתח שמות האנשים. הנושאים הנידונים בכל אחד הן מן התחומים הגיאוגרפיים נוגעים בעיקר במעמד המדיני של היהודים בכל אחד מהם, ובאספקטים השונים של חיי החברה בכל קהילה. זהו ספר היסטוריה היכול לשמש רקע מצוין למחקר תולדות משפחה שחייתה באחד מן האזורים הנדונים.

ספר זה הינו פרי מחקר מעמיק המכסה את תולדות הקהילות היהודיות באסיה: תימן, עירק, כורדיסטן ואירן, תולדות יהודי האימפריה העות'מנית ולבסוף תולדות יהודי צפון אפריקה (מרוקו, אלג'יריה ותוניסיה) ומצרים.

החלק השני מיועד להצגת תעודות כנהוג בספר היסטורי מדעי.

בבולגריה. עם הקמת מדינת ישראל, עלו אליה רוב יהודי רוסצ'וק והם נמנים עם אזרחיה המובילים. הספר כולל מיסמכים היסטוריים שעדיין לא התפרסמו, שמות רבים, ביבליוגרפיה מפורטת ומפתח שמות. מנקודת המבט של הגניאלוגיה הספרדית, מהווה ספר זה אמצעי מחקר חדש, שבוודאי יעזור לרבים מאיתנו. בסיכום, ברצוני להדגיש כי יוסף קובו הינו חבר פעיל ב-SIG ספרדים, במסגרת החברה הגניאלוגית הישראלית. לפרטים נוספים ניתן לפנות למחבר בכתובת jcovo@zahav.net.il

ספר זה מתאר את תולדות הקהילה הידועה כיום בשם רוסה (Rousse), ומביא גם פרטים רבים על חיי היהודים בה. הקהילה היהודית במקום קטנה, מעולם לא היו בה יותר מ-4000 נפש, אך לעומת זאת יצאו ממנה אנשים מפורסמים רבים, ביניהם חתן פרס נובל אליאס קנטי (Elias Canetti) ושלמה רוזאנס (Salomon Rozanes), ההיסטוריון של יהדות האימפריה העות'מנית. על גדות הדנובה נפגשו הזרמים של תרבות המזרח עם תרבות המערב הליברלית יותר – והתוצאות היו מיוחדות במינן. רוסצ'וק הפכה לערש התנועה הציונית

סיכומי כתבי-עת גניאלוגיים

ETSI- vol. 4, No.14, September 2001

מטילדה טג'ר

למקומות בטוחים יותר. לורנס מסתמכת על שתי רשימות שמיות של התושבים מחודש מרס 1893 ומחודש מאי באותה שנה, שהיא גילתה בארכיון הנ"ל. שתי הרשימות מובאות על-פי סדר אלפביתי של שם המשפחה.

רשימה אחרת, מעניינת מאוד, חוברת ע"י קלוד מיסיטראנו (Claude Missistrano). קלוד פיענח את כל הודעות הנישואין והאירוסין שהופיעו בעתון "אל טיאמפו" (El Tiempo) בשפה היהודית-ספרדית באיסטנבול עבור השנים 1890-1891 וכן 1894-1897. בסך הכול יש כ-200 הודעות, מסודרות אלפביתית לפי שם הארוס או החתן, וכוללות את שם הארוסה או הכלה, את המקום שהוא לפעמים מחוץ לאיסטנבול, והתאריך. העיתון הזה נמצא אף הוא בארכיון כי"ח בפריז. יש לברך על המידע הגניאלוגי החשוב הזה במיוחד, כי פוענחו הפרטים מהשפה היהודית-ספרדית הכתובה באותיות רש"י.

בחוברת זאת, לורנס ופיליפ אבנזור (Laurence & Philip Abensur) ממשיכים לסכם את מחקריהם המבוססים על התעודות הרבות השמורות בארכיון חברת כי"ח (כל ישראל חברים) בפריז. הפעם פיליפ מתייחס לסיפורים ביוגרפיים על ארבעה מבני משפחת טולידנו מטנג'ר, מרוקו (Tangier, Morocco) מתחילת המאה ה-19 ועד תחילת המאה ה-20. הסיפורים, שהם לפעמים משעשעים במידת מה, נבחרו על-ידי המחבר כי הם מתחייסים למשפחה מפורסמת במיוחד.

מצידה, לורנס מסכמת את מצב קהילת קסנטי (Xante), אי קרוב לקורפו, בעשור האחרון של המאה ה-19. באפריל 1891 נרצחה ילדה יהודיה בקורפו, רבקה סארדה (Sarda) שמה. גל האנטישמיות התפשט במהרה גם לאיים השכנים ובמיוחד אל קסנטי. האוכלוסייה של 271 יהודים לפני האירוע הזה, הולכת ומדלדלת עד ל-20 נפשות תוך שנתיים. רובם עזבו את האי והיגרו

ETSI- vol. 4, no.15, Décembre 2001

מטילדה טג'ר

מתוך ארכיון הרבנות הראשית של איזמיר, הנמצא בירושלים בארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי. עץ המשפחה כולל 1200 אנשים על פני עשרה דורות.

ליאון טראנטו (Taranto) מסכם את מחקרו על תולדות משפחתו מאיזמיר, תורכיה ורודוס (Rhodes), כאשר ענף אחד היגר לארה"ב. הוא נעזר בהרבה מסמכים

1960, הוסיף יוסף קובו לסקירתו רשימה של שמות המשפחה של היהודים שחיו ברוסה, רובם הגדול ממוצא ספרדי.

מאמרה של לורנס אבנצור-חזן (Laurence Abensur-Hazan) דן בעבודתה בארכיון כ"ח בפריז. היא התרכזה בחומר הדן באיזמיר (Izmir) שבתורכיה, המכסה את השנים 1871-1937. לורנס הצליחה לרשום כ-3,500 שמות שנמצאו עבורם חומר בעל ערך גיאולוגי. יצוין עוד שחלק מהאנשים הם ממקומות אחרים בתורכיה.

לפנינו מאמר מרשים בסגנונו הרהוט ובמיוחד בדאגת המחבר לאימות כל פרט.

את המאמר השני בחוברת זאת אנו חבים ליוסף קובו (Covo), חבר סניף תל אביב של חברתנו. יוסף סיכם בשלושה עמודים את עבודתו המקפת הנמצאת כעת בדפוס, על תולדות קהילת רוסצ'וק או רוסה (Ruschuk or Russe) שבצפון בולגריה, על שפת הדנובה. הקהילה, שנוסדה בסוף המאה ה-18, הפכה במהרה לקהילה תוססת. היו בה מוסדות רבים לרווחה וחינוך והתנועה הציונית פרוחה בה מתחילת המאה ה-20. בהסתמך על רישום הנפטרים משנת 1830 עד

ETSI- vol. 5, no.16, Mars 2002

מטילדה טג'ר

טיטואן שבמרוקו (Tetouan) שנפתח ב-1862 ובתי הספר בטנג'ר, מרוקו (Tangier) וכוולו, בולגריה (Volo) ב-1864. בין ערמות התעודות המתייחסות לבית הספר של בגדאד, גילה אבן-צור רשימה שמית של 210 התלמידים שסיימו את לימודיהם, שנערכה על-ידי מנהל בית הספר ב-1879. מלבד שם המשפחה והשם הפרטי של כל תלמיד, רשומה גם שנת סיום הלימודים, ופרטים מעודכנים (ב-1879) על מקום המגורים, המצב הכללי המציין לפעמים את גובה השכר החודשי, המקצוע, ולבסוף הערות. מרשימה זו ניתן ללמוד פרטים רבים על קהילת בגדאד: שמות המשפחה, מידת ההגירה של בניה אל שני יעדים עיקריים – בומביי, הודו ולונדון, אנגליה – וכמוכן על המצב הכללי וקשת המקצועות.

החוברת הנוכחית של "עצ" הפתיעה הפעם עם שני מאמרים ארוכים ומעניינים במיוחד. המשותף בין שניהם: שמות. במאמר הראשון, פרי עטו של רולנד טארנטו (Roland Taranto), ערך המחבר סטטיסטיקה של שמות המשפחה שברשימותיו של ידידנו, דוב הכהן, על נישואים שנערכו באיזמיר, תורכיה, בין השנים 1883 עד 1901 ו-1918 עד 1933. טארנטו הוסיף ובתן את מקורם ופירושם של 100 השמות הנפוצים ביותר ברשימה הנ"ל. כשלא ידע המחבר את המקור והפירוש של השם הוא הביא בקצרה פרטים על תולדות המשפחה הנושאת את השם הנידון. יש לציין שחלק זה הינו מעניין במיוחד, אף על פי שביחס למספר שמות אינני מסכימה עם טארנטו.

לעומת זאת, טיפל פיליפ אבן-צור (Philip Abensur) בחלק מיוחד של ארכיון כ"ח בפריז, הדן בבתי הספר של הרשת בבגדאד, עיראק. יש לציין שבית הספר של כ"ח בבגדאד נפתח ב-1865 והוא הרביעי ברשת, אחרי

Maajan, גיליון 62, מרס 2002 ביטאון החברות הגיאולוגיות היהודיות בשוויצריה ובהמבורג

אסתר רמון

שוויצריה
מעין מפרט שוב כמה גיאולוגיות של משפחות בשוויצריה והסביבה:
גונטר בול (Guenter Boll) כותב על צאצאי הרב לזה אשכנזי אולף מרגיסהיים (Lase Ashkenasi Ulff from Regisheim) מאמצע המאה ה-18, לפי מסמכים שנמצאו בעליית הגג של בית הכנסת ברגיסהיים. נוספת על כך הרשימה של עשרת הגברים היהודיים שהיו במקום זה בשנת 1734 בציון שמותיהם הלועזיים והעבריים.

שוויצריה
מעין מפרט שוב כמה גיאולוגיות של משפחות בשוויצריה והסביבה:
גונטר בול (Guenter Boll) כותב על צאצאי הרב לזה אשכנזי אולף מרגיסהיים (Lase Ashkenasi Ulff from Regisheim) מאמצע המאה ה-18, לפי מסמכים שנמצאו בעליית הגג של בית הכנסת ברגיסהיים. נוספת על כך הרשימה של עשרת הגברים היהודיים שהיו במקום זה בשנת 1734 בציון שמותיהם הלועזיים והעבריים.

המבורג
ירגן סילמן (Juergen Sielemann) מפרסם את החלק השני של סיפור ראשיתה של משפחת אלברט באלין

פטר שטיין (Peter Stein) כותב על הצאצאים של מרם שאול מאיר גונדהיים בלנבאר (Marum)

מיכאל סטודמן הלוי (Studemann Halevy) מביא את החלק השלישי של הלקסיקון (Michael) הביוגרפי של היהודים הספרדים בהמבורג, על פי הרשום על המצבות.

(Albert Ballin) בהמבורג. משפחה זו ניהלה את חברת האוניות הגדולה האפאג (Hapag) שהובילה רבים מבין מיליוני יהודי מזרח אירופה שהיגרו ממנה בין השנים 1880 ו-1914. מסמכים מעניינים נוספו לרשימה זו.

Maajan גליון 63, יוני 2002 ביטאון החברה הגניאלוגית היהודית בשוויצריה ובהמבורג אסתר רמון

מפורטים 10 דורות של המשפחה החל מגטש אליקים דרייפוס שנפטר בין 1766 ל-1779 (מקום מגוריו לא צויין).

סלמון-יצחק האזר מלוימשווילר 1700-1768, Salomon-Isaac Hauser from Luemschwiler, מאת מישלין גוטמן Micheline Gutmann, מתוך הפרסום של Gen Ami במרס 2002. במאמר יש פרטים על למעלה מ-150 צאצאים.

רשימת החתונות של נפתלי בן שמעון בלום (אלוס, 1707-1780), מעובד על ידי דניאל טייכמן. ההמשך ה-14. ברשימה זו צוינו ארבע חתונות בשנת 1738 עם פרטים רבים מאד על בני הזוג וקרוביהם.

המבורג

הרב דר' מקס זנר מלאופהיים, מאת רולף אמריך Rabbiner dr. Max Saenger from Laupheim By Rolf Emmerich. במאמר מתוארים בארבעה עמודים תולדות החיים של רב זה, כמייצג את הלבטים בין המסורת ובין התנועה הרפורמית בקהילות גרמניה במאה ה-19.

בין הודו המערבית ובין המבורג, איזק יוסף ומיטאל פרדו Pardo – שני האחים הדומים והבלתי דומים, מאת מיכאל שטודמן-הלוי. מדובר במשפחות אנוסים שהגיעו להמבורג במאה ה-19, ופעילות הצאצאים שלהם בהודו המערבית.

תמונת השער של גיליון זה מראה את בית הכנסת של אנדינגן (Endingen) ובעמודו הראשון סקיצה של פנים בית הכנסת משנת 1764. בגיליון הקודם הופיע בית הכנסת בלנגנאו Lengnau. יפה עשו העורכים שפירטו את המקור לציורים יפים אלה "אוסף סיפורים יהודיים מאת קספר אלריך", שהופיע בבזל ב-1768." (Sammlung juedischer Geschichten by Caspar Ulrich, Basel 1768).

במאמר של פטר שטיין (Peter Stein) מובאים פרטים על בית הכנסת בלנגנאו.

שוויצריה

חוקרים שמזלם משחק להם ימצאו בני משפחה בגניאלוגיות המתפרסמות בחוברת זו:

משפחת ברלוביץ Berlowitz שעליה כתב ז'ק ברלוביץ במאמרו "יין שרוף ועץ משפחה". הוא מפרט מסמך שקיבל מהארכיון הסודי של מדינת פרוסיה, הנמצא היום בברלין, על דיון בבית המשפט בעניין הזכות של יהודי החסות ברלוביץ משנת 1787 למכור יין שדוף. במסמך זה פרטים מעניינים על אופן השבעת העדים היהודיים בנוכחות רב, כשכל היהודים הנוכחים פנו למזרח.

האבות של פידבה בראונשווייג Fiona Braunschweig, הנכדה של ארנסט בראונשווייג, כפי שנמסר על ידי אלן גוט Alain Gut. במאמר זה

